

Onnettomuuksien ja tapaturmien määrän vähentäminen sekä asumisen ja liikenneturvallisuuden parantaminen

Sisäisen turvallisuuden ohjelman valmisteluun
osallistuneen asiantuntijaryhmän loppuraportti

SISÄASIAINMINISTERIÖ 31.3.2008
JULKINEN 15.4.2008

JOHDANTO

Valtioneuvosto asetti 29.8.2007 hankkeen valmistelemaan sisäisen turvallisuuden ohjelmaa. Asettaminen perustui pääministeri Matti Vanhasen toisen hallituksen ohjelmaan 15.4.2007, jossa päätettiin seuraavaa: Hallitus määrittää sisäisen turvallisuuden tavoitteet ja toimenpiteet poikkihallinnollisesti sisäisen turvallisuuden ohjelmassa. Ohjelman painopistettä laajennetaan merellisiin suuronnettomuuksiin ja ympäristötuhojen torjuntaan, asumisen turvallisuuteen, järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan, ääriliikkeiden nousun estämiseen, terrorismin torjuntaan, lähisuhdeväkivallan vähentämiseen sekä laittoman maahantulon ja ihmiskaupan estämiseen.

Asettamis päätöksessä asetettiin yhteensä seitsemän asiantuntijaryhmää valmistelemaan aineistoa sisäisen turvallisuuden ohjelman pohjaksi. Lopullisesta ehdotuksesta sisäisen turvallisuuden ohjelmaksi vastasivat hankkeen johtoryhmä ja ohjausryhmä.

Tämä raportti on sisäisen turvallisuuden ohjelman valmistelussa mukana olleen yhden asiantuntijaryhmän työn loppuraportti. Loppuraportin sisällöstä vastaa asiantuntijaryhmä eikä sitä ole käsitelty sisäisen turvallisuuden ohjelman ohjaus- tai johtoryhmässä.

Sisäisen turvallisuuden ohjelmaan liittyvää aineistoa laajemmin on nähtävissä verkkosivuilla osoitteessa <http://www.intermin.fi/sisainturvallisuus>.

SISÄLTÖ

1 LÄHTÖKOHTIA	3
1.1 Toimeksianto.....	3
1.2 Asiantuntijaryhmän kokoonpano ja työtapa.....	3
1.3 Työn lähtökohdat.....	4
1.4 Asiantuntijaryhmän keskusteluissa esille tulleita keskeisiä näkökohtia.....	5
1.5 Edellinen sisäisen turvallisuuden ohjelma aihealueen osalta.....	15
1.6 Edellisen sisäisen turvallisuuden ohjelman toteutumisen arviointi aihealueen osalta.....	16
2 NYKYTILAN KUVAUS	17
2.1 Asumisen paloturvallisuus.....	17
2.2 Koti- ja vapaa-ajan turvallisuus.....	20
2.3 Liikenneturvallisuus.....	24
2.4 Työturvallisuus.....	27
3 TULEVAISUUDEN HAASTEET JA TOIMINTAYMPÄRISTÖN MUUTOKSET	30
4 TYÖRYHMÄN ESITYS	31
4.1 Tapaturmien ehkäisytyön yhtenäinen rakenne ja viitekehys.....	31
4.2 Paikallisen tapaturmien ehkäisytyön kehittäminen yhteistyössä kuntien kanssa.....	32
4.3 Liikenneturvallisuutta koskevat linjaukset.....	32
4.4 Asumisen turvallisuutta koskevat linjaukset.....	33
4.5 Kodin ja vapaa-ajan turvallisuutta koskevat linjaukset.....	34
4.6 Päihdetapaturmien vähentämistä koskevat linjaukset.....	34
4.7 Kansalaisten omatoimisuuden tukeminen.....	35

RAPORTIN LIITTEET

LIITE 1: Ajankohtaisia tapaturmatilastoja

LIITE 2: Ilmastonmuutosnäkökulma työryhmän työssä

1 LÄHTÖKOHTIA

1.1 Toimeksianto

Onnettomuuksien ja tapaturmien määrän vähentäminen sekä asumisen ja liikenneturvallisuuden parantaminen –asiantuntijaryhmä on sisäisen turvallisuuden ohjelman 2008-2011 valmistelusta annetun asettamispäätöksen mukaisesti laatinut ehdotukset poikkihallinnollisiksi strategisiksi linjauksiksi, tavoitteiksi, toimenpiteiksi ja mittareiksi.

Asiantuntijaryhmän tehtävänä on ollut

- valmistella poikkihallinnolliset strategiset linjaukset, tavoitteet ja toimenpiteet onnettomuuksien ja tapaturmien vähentämiseksi erityisesti ottaen huomioon onnettomuus- ja tapaturmalajit, joiden määrä on erityisen suuri.
- valmistella strategiset linjaukset, tavoitteet ja toimenpiteet asumisen ja liikenneturvallisuuden parantamiseksi ottaen huomioon olemassa olevat valtakunnalliset päätökset ja ohjelmat.

Tarpeet parantaa onnettomuus- ja tapaturmatyön koordinaatiota, ennalta ehkäisevään työhön liittyvää yhteistyötä sekä hyvien toimintamallien laajempaa hyödyntämistä yli sektorirajojen ovat olleet erityisen tarkastelun kohteena.

Asettamispäätöstä täydentävien linjausten mukaisesti ryhmän tehtävänä on ollut myös arvioida liikenneonnettomuuksia osana liikennetapaturmien torjuntaa sekä ottaa valmistelussaan huomioon ilmastonmuutoksen vaikutukset onnettomuuksien ja tapaturmien ehkäisyssä näkökulmasta.

1.2 Asiantuntijaryhmän kokoonpano ja työtapo

Asiantuntijaryhmän puheenjohtajana on toiminut Matti Järvinen (Liikenneturva).

Varapuheenjohtajina ovat toimineet Merja Söderholm (STM) ja Vesa-Pekka Tervo (SM). Ryhmän jäseninä ovat toimineet Timo Ajaste (SM), Leif Beilinson (LVM), Auli Forsberg (Tiehallinto), Soile Hellstén (Suomen Kuntaliitto), Helena Kalliolinna (STM/Työsuojeluosasto; 31.12.2007 asti), Leena Kämäräinen (Suomen Punainen Risti), Kimmo Lapintie (Teknillinen korkeakoulu), Anne Lounamaa (Kansanterveyslaitos), Tomi Lounema (Kuluttajavirasto), Erja Metsäranta (YM), Seppo Pekurinen (Finanssialan Keskusliitto), Jussi Rahikainen (Keski-Uudenmaan pelastuslaitos), Kari Rantala (Liikkuva poliisi), Outi Ruishalme (Suomen Mielenterveysseura), Jussi Sainio (Rajavartiolaite), Hannu Tapola (STM/Työsuojeluosasto; 1.1.2008 alkaen), Anna-Liisa Tarvainen (LVM) ja Simo Tarvainen (Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö). Ryhmän sihteerinä on toiminut Jussi Kukkonen (STM).

Ryhmän kokouksissa on kuultu tiiviitä, keskustelua alustavia tilannekatsauksia turvallisuuden eri alueilta. Aiheina ovat olleet koti- ja vapaa-ajan turvallisuus (Anne Lounamaa), liikenneturvallisuus (Leif Beilinson), tuoteturvallisuus (Tomi Lounema), paloturvallisuus (Vesa-Pekka Tervo) ja työturvallisuus (Helena Kalliolinna) sekä kuntatyö (ryhmän ulkopuolisena asiantuntijana Markku

Haiko Suomen Kuntaliitosta). Lisäksi ryhmän jäsenet ovat esitelleet omien organisaatioidensa turvallisuustoimintaa. Rajavartiolaitoksen turvallisuusjohtamisen tietojärjestelmää on esitellyt Jussi Sainio, Poliisin liikenneturvallisuustyötä Timo Ajaste, Suomen Punaisen Ristin turvallisuustyötä Leena Kämäräinen sekä vakuutusalan näkökulmaa asuntomurtoihin Seppo Pekurinen.

Ryhmä on muodostanut työskentelynsä kuluessa alaryhmiä pohtimaan liikennerikosten roolia, koti- ja vapaa-ajan turvallisuuden sekä paloturvallisuuden välistä rajapintaa sekä järjestöjen roolia tapaturmien torjunnassa.

Ryhmä kutsui työskentelynsä kuluessa jäsenekseen työturvallisuuden asiantuntijana Helena Kalliolinnan sosiaali- ja terveysministeriön työsuojeluosastolta. Kalliolinna on toiminut ryhmässä 31.12.2007 asti. 1.1.2008 lukien työturvallisuuden asiantuntijana ryhmässä on toiminut Hannu Tapola samasta organisaatiosta.

Ryhmä piti tärkeänä saada jäsenekseen työturvallisuuden asiantuntijan, koska työtapaturmien ehkäisystä saadut hyvät kokemukset antavat arvokasta tietoa pyrittäessä muotoilemaan järjestelmäajattelulle pohjautuvaa yhteistä visiota ja toimintamallia koko tapaturma-alalle. Lisäksi työssä, vapaa-ajalla ja liikenteessä sattuvien tapaturmien vaikutukset ulottuvat monille eri elämänalueille. Esimerkkinä ovat vapaa-ajan tapaturmista aiheutuneet työstä poissaolot.

Ryhmän jäsen Kimmo Lapintie on osallistunut ryhmän edustajana asiantuntijaryhmien edustajista ohjelma valmistelun kuluessa koottuun erillisryhmään, joka on tarkastellut rakennetun ympäristön suhdetta rikollisuuteen, onnettomuuksiin ja turvattomuuteen.

Ryhmä käynnisti esityksensä valmistelun tarkastelemalla laajasti aihealuetta ja sen nykytilaa keskittyen erityisesti parannusta vaativiin asioihin. Valmistelussa otettiin huomioon kattavasti eri näkökulmia ja lähestymistapoja sekä arviot tulevasta kehityksestä. Koska tarkasteltavana oleva aihealue on laaja, tuloksellisen työn varmistamiseksi asioita priorisoitiin. Tarkasteluun otettiin vain keskeisimmät, valtioneuvoston päätöksiä edellyttävät asiat, joilla voidaan varmistaa myönteinen turvallisuuskehitys, varautua tehokkaasti mahdollisiin uhkiin ja edistää poikkihallinnollista yhteistyötä.

1.3 Työn lähtökohdat

Asiantuntijaryhmän työskentelyä keskeisesti ohjaavana periaatteena on ollut järjestelmäajattelu sektoreihin tiukasti kiinnittyvän perinteisen ajattelun asemesta. Ryhmä on ottanut huomioon jo tehdyn työn ja voimassaolevat ohjelmat, joita ryhmä ei ole katsonut aiheellisiksi purkaa päällekkäisen työn välttämiseksi. Ryhmän työskentely on haluttu perustaa riskiajattelulle ja tutkittuun tietoon.

Erilaisten hyvien käytäntöjen hyödyntäminen ja ottaminen yhteiseen käyttöön – yhteisen viitekehyksen luominen tapaturmatorjunnalle ja –työlle – on ensiarvoisen tärkeää. Järjestelmäajattelussa lähdetään liikkeelle tietyn vision muodostamisesta käsiteltäviin ongelmiin ja haasteisiin.

Poikkileikkaava ote, erityinen järjestelmänäkökulma ongelmiin ja haasteisiin, painottuu useissa raportin keskeisistä teemoista, joita ovat muun muassa alkoholi, erityisryhmät sekä työ kunnissa ja järjestöissä.

Tapaturmien tarkastelussa asiantuntijaryhmä on päättänyt käyttämään henkilövahingon käsitettä, jolloin esimerkiksi omaisuusvahinkoja ei ole käsitelty.

Ryhmä on työssään lähtökohtaisesti painottanut

- yhteistyön merkitystä voimavarana
- tarvetta löytää yhteisiä näkökulmia konkreettisten parannusten aikaansaamiseksi turvallisuustilanteeseen
- ennaltaehkäisevän ajattelu- ja toimintatavan tärkeyttä
- asenteisiin vaikuttamisen – asennemuutoksen aikaansaamisen – tärkeyttä ja haasteellisuutta
- asennemuutosten käynnistymistä yhteiskunnan ylätasolta
- priorisointia ohjelman kulmakivenä
- järjestöjen roolin aiempaa vahvempaa hyödyntämistä
- ohjelman todellisen vaikuttavuuden syntymistä vasta pitemmällä aikavälillä
- työn onnistumisen kannalta ratkaisevaa olevan paikallisten toimijoiden liikkeelle saaminen ja jo olemassa olevien rakenteiden hyödyntäminen

Ryhmän työskentelyn aikana on tehty myös seuraavia huomioita:

- turvallisuuskentässä on nykyisellään paljon (tai ehkä jopa liikaakin) erilaisia ohjelmia – kokonaisuuden hahmottaminen on työlästä
- on tärkeitä pohtia asetettavien tavoitteiden realistisuutta yhtäältä neljän vuoden ohjelmakaaren puitteissa mutta toisaalta myös suhteessa pidemmän aikavälin tavoitteisiin
- on kyettävä näkemään tulevaisuuden painopisteet sekä muutokset toimijoissa ja toimintatavoissa
- tapaturmien ehkäisyssä on analogiaa ympäristöasioihin – tätä tulee hyödyntää
- turvallisuuden edistämisessä tulisi aiempaa kirkkaammin oivaltaa markkina-ajatteluun kytkeytyvä potentiaali
- toimenpiteet pitäisi voida kohdistaa mahdollisimman tarkasti

1.4 Asiantuntijaryhmän keskusteluissa esille tulleita keskeisiä näkökohtia

Tässä alaluvussa esitellään teemoittain ryhmän keskusteluissa esiin nousseita näkökulmia ryhmän toimeksiantoon kuuluvasta kokonaisuudesta. On syytä erikseen huomauttaa, että suuri osa ryhmässä kuultuihin esityksiin ja alustuksiin perustuvista keskeisistä asioista ja tietoaineksesta on sisällytetty nykytilan kuvaukseen (raportin luku 2). Näin ollen raportti muodostaa kokonaisuuden, jossa eri osat täydentävät toisiaan.

Aihealueen jaottelu ja priorisointi

Asiantuntijaryhmän toimeksiannossa työtä on haluttu kohdistaa niihin tapaturmalajeihin, joissa tapahtuu eniten vakavia tapaturmia. Ryhmä on käynyt keskustelua tapaturmien priorisoinnista ja käytettävistä mittareista. Tapaturmatyön kohteet ja keinot voivat olla hyvin erilaisia riippuen näkökulmasta, josta asioita kulloinkin tarkastellaan.

- tapaturmia jaotellaan yleensä vakavuusasteen mukaan
- kuolemaan johtavien tapaturmien ohella voidaan kriteeriksi ottaa myös tapaturmista aiheutuvien hoitajaksojen määrä
- kriteerinä voi olla tietty tarkasti rajattu tapaturmalaji tai turvallisuuden edistäminen laajemmin
- sosiaalisen tasa-arvon näkökulmasta lähtökohdaksi voi ottaa myös sosioekonomiset erot

Ihmisten elämä ei nykypäivänä enää lokeroidu tai rajaudu tiettyjen elämänpiirien sisään. Perinteiset turvallisuuden sfäärit eivät ole yhtä selvästi erotettavissa toisistaan kuin aikaisemmin. On myös olemassa monilajisia tapaturmia, jotka tavallaan lävistävät eri tapaturmalajit ja ulottuvat siten sektorirajojen ylitse.

Tapaturmien perinteisessä kolmijaossa koti- ja vapaa-ajan tapaturmat muotoutuvat ikään kuin negaatioksi työ- ja liikennetapaturmille. Yksityiskohtaisempia tapaturmalajeja ei voi yksiselitteisesti jakaa näihin luokkiin. Esimerkkinä ovat liukastumiset, joiden torjunnan vastuu on epäselvä. Koti- ja vapaa-ajan turvallisuuden sekä asumisen turvallisuuden voi katsoa liittyvän läheisesti toisiinsa.

Eri tapaturmalajien ryhmittely osoittautui ryhmän työskentelyssä osin ongelmalliseksi. Myös käytettyjen käsitteiden ja määritelmien erilaisuus ja sitä kautta problemaattisuus tulivat väistämättä esiin. Reviiri- ja rajanvetokysymykset ovatkin monessa mielessä vaikeita. Etenkin koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ryhmittely eri toimijoiden – ja vastuutahojen – mukaisesti tuotti ongelmia. Koti- ja vapaa-ajan tapaturmissa vastuutaho(t) ei(vät) ole yksiselitteisesti määriteltävissä. Asiaa voidaan tarkastella sekä toiminta- ja elinympäristö- että toimija- ja vastuulähtöisesti. Voidaan myös todeta, että riskit ovat erilaisia eri ikävaiheissa, minkä vuoksi tarve priorisoinnille on ilmeinen.

Ryhmä totesi, että työstettävän rakenteen on tuettava työn kohdetta ja tavoitteiden saavuttamista. Etenemisessä on useita vaihtoehtoja. Kohdealueet voidaan niin sanotusti sektoroida ja lukita tai sitten voidaan ottaa tavoitteeksi tapaturmien kokonaismäärän vähentäminen riippumatta ympäristöstä. Yhteinen tapa toimia korostuu riippumatta siitä, ajatellaanko toiminnan tavoitteita yleisemmällä tasolla vai tiettyjen sektorien kautta. Kriittisten determinanttien, joita voidaan lähestyä joko ympäristö- tai toimijalähtöisesti, tavoittaminen on keskeinen edellytys todellisen muutoksen aikaansaamiselle. Merkitsevää on myös lähtökohdaksi otettavan prevention taso.

Ryhmä kävi keskustelua vesiturvallisuuden sisällyttämisestä työhön.

Työn ja vapaa-ajan erottamista pidettiin ongelmallisena samoin kuin asumisen erottamista muusta kotiympäristöstä – sektorien rajat ovat käytännön arkielämässä häilyviä. Tähän perustuen ryhmässä ehdotettiin, että käytettäisiin yhdyskuntaturvallisuuden käsitettä, jolla asumisen turvallisuus voidaan erottaa muun lähiympäristön turvallisuudesta.

Resurssitarkastelussa katsottiin, että tulisi erottaa valmistelu- ja toimeenpanovaiheen resurssit. Vuosi 2008 on resurssien suhteen jo pitkälti lukkoon lyöty. Tulee muistaa, että resurssitarpeita voidaan mahdollisesti tyydyttää myös erilaisilla yhteistyöjärjestelyillä. Todettiin, että ryhmän tekemät linjaukset, tavoitteet ja toimenpiteet ohjaavat voimakkaasti resurssitarpeita.

Rikokset huomioon torjuntatyössä

Sisäisen turvallisuuden ohjelman valmistelun ohjausryhmä linjasi asettamis päätöksen täydennyksenä asiantuntijaryhmän tarkasteltavaksi myös liikennesrikokset ja -rikkomukset osana

tapaturmien ehkäisyä. Peruslähtökohtana oli, että liikennetapaturmien taustalla on usein liikennerikos tai -rikkomus.

Tieliikenteen onnettomuuksissa on suurelta osin kysymys liikenteen sääntöjen noudattamatta jättämisestä. Teot täyttävät usein liikennerikosten tunnusmerkit, minkä vuoksi yhteiskunnan vastuulla on järjestää riittävä määrä valvontaa sekä tehokas seuraamusjärjestelmä. Rikoksista kiinnijäämisen todennäköisyyden lisäämisellä on myös suuri ennalta estävä vaikutus. Toistuviin ja vakaviin liikennerikoksiin on puututtava ihmisten hengen ja terveyden suojelemiseksi.

Ryhmä piti rikosnäkökulmaa tärkeänä lisänä tarkasteltaessa liikennetapaturmia ja niiden ennaltaehkäisyn mahdollisuuksia. Todettiin kuitenkin niin ikään, että liikennetapaturmien ohella myös monet muut tapaturmat johtuvat säännösten vastaisesta toiminnasta. Toisin sanoen myös monien muiden tapaturmien kuin liikennetapaturmien taustatekijänä on selvä lainsäädännön rikkomus. Näin ollen rikosnäkökulma ja siitä aiheutuvat seuraamukset pitäisi ottaa huomioon laajemminkin kuin vain liikenteessä.

Ryhmä ei pitänyt käytettävissään olevan ajan puitteissa mahdollisena laajentaa tapaturmien tarkastelua rikoksiin. Ryhmä kuitenkin totesi, että ennaltaehkäisevässä toiminnassa ja väestöviestinnässä on tärkeä tuoda voimallisesti esille virhe- tai tahallisen käyttäytymisen seuraukset, joita ovat myös rikoksen seuraamukset. Asiaa on tarpeen tarkastella laadittaessa tapaturmien torjuntaohjelmia.

Turvallisuuden tunne ja turvallisuuskulttuuri

Kansalaisten asennoituminen omaan turvallisuuteensa ja vallitseva yleinen turvallisuuskulttuuri ohjaavat merkittävässä määrin turvallisuutta koskevaa yhteiskunnallista keskustelua ja poliittista päätöksentekoa. Myös ihmisten kokemalla turvallisuuden tunteella on merkitystä.

Ihmiset asennoituvat omaan turvallisuuteensa aliarvioimalla omia riskejään ja yliarvioimalla viranomaisten valmiudet tulla avuksi onnettomuustilanteissa. Kuluttajilla on voimakas usko siihen, että viranomaiset ennakkotarkastavat kaikki markkinoilla olevat tuotteet. Ihmisillä on aivan liian usein riittämätön tietoisuus pelastustoiminnan realiteeteista; pelastusviranomaisten kykyyn ja kapasiteettiin onnettomuustilanteessa luotetaan usein sokeasti.

Ihmisten käyttäytyminen on aina kytköksissä ympäristöön, ja turvallisuuskäyttäytymisen voidaan ajatella kertautuvan eri ympäristöissä. Kulminaatiokysymys onkin riskikäyttäytyjien tavoittaminen eli se, miten tähän ketjuun päästään pureutumaan.

Ryhmä kävi keskustelua ihmisten kokeman turvallisuuden tunteen merkityksestä ja tarkasteli sitä asumisen turvallisuuden yhteydessä. Työskentelyn lähtökohdaksi valitun henkilöturvallisuus-painotuksen koettiin alleviivaavan turvallisuuden tunteen merkityksellisyyttä. Ryhmä tarkasteli myös asuntomurtoja ja niiden vaikutuksia kansalaisten turvallisuuteen ja turvallisuuden tunteeseen.

Asuntomurrot ovat osa isoa kokonaisuutta ja niiden mukaan ottaminen on merkittävä linjanveto suhteessa elinympäristön tarkasteluun. Asuntomurtojen voi nähdä viimekätisesti kytkeytyvän koettuun turvallisuuden tunteeseen. Ilmiönä asuntomurrot ovat omiaan korostamaan nimenomaan koettua turvallisuutta. Asuntomurron uhriksi joutuminen on moniulotteinen kysymys, koska vaikutukset ja seuraukset ulottuvat syvälle yksittäisen ihmisen elämään.

Ryhmän näkemyksen mukaan asuntomurtoja voitaisiin käsitellä sisäisen turvallisuuden ohjelmassa erillisenä kohtana tai liittää ne mahdolliseen isompaan kokonaisuuteen, johon olisi koottu pohdintaa turvallisuuden tunteen merkityksestä osana hyvinvointia. Asuntomurtojen lisäksi asumisen turvallisuuden tunteeseen vaikuttavia tekijöitä ovat läheisväkivallan pelko sekä abstrakti tunne elinympäristön turvattomuuden lisääntymisestä. Väkivallan pelon voidaan katsoa jakaantuvan yhtäältä perheväkivallan ja toisaalta vieraan tekemän väkivallan pelkoon.

Uhatuksi koetun turvallisuuden tunteen voisi periaatteessa ajatella ohjaavan ihmisiä oman turvallisuutensa vaalimiseen. Pelkoa koetaan kuitenkin eniten sellaisia asioita kohtaan, joiden tapahtumisen todennäköisyys on pienin. Suomalaiset kantavat eniten huolta rikollisuuden, erityisesti huume-, väkivalta- ja omaisuusrikosten lisääntymisestä.

Kansalaisten oman vastuun entistä selvempi edellyttäminen ja tukeminen on ryhmän mielestä keskeinen kehittämisen kohde viranomaistyön tehostamisen rinnalla. Vastuuaspektin yhteydessä keskeisenä haasteena nähtiin väistämättömältä vaikuttava jännite viranomais- ja kansalaisten toiminnan välillä. Kansalaisten turvallisuutta tulisi tarkastella kokonaisvaltaisesti ja kiinteänä osana heidän arkielämäänsä. Tämä edellyttää turvallisuustyöltä asiakkaiden tilanteen ymmärtämistä ja laaja-alaista toimintaa.

Henkilökohtaisen turvallisuuden varmistamiseksi on tarjolla paljon yksinkertaisia välineitä, mutta henkilökohtainen suojautuminen edellyttää myös asiasta tiedottamista ja viranomaisten yhteistyötä.

Ryhmä piti tärkeänä etsiä tehokkaita keinoja, joilla kansalaisten oma-aloitteista riskien tunnistamista ja riskeihin varautumista voidaan lisätä. Ratkaisevana pidettiin sitä, miten ihmiset itse voivat osallistua turvallisuuden rakentamiseen ja sitä kautta turvallisuuden tunteen kasvattamiseen. Turvallisuusasioiden vieminen kansalaisryhmien pariin on ensiarvoisen tärkeää, koska nämä ovat käytännön turvallisuustyön tärkeimpiä toimijoita. Elinikäinen turvallisuuskasvatus, jossa koululaitoksella olisi perheiden ohella keskeinen vastuu, nähtiin välttämättömänä. Osuvaksi toimintaa ohjaavaksi ja suuntaavaksi päämääräksi koettiin eräänlainen ”turvallisuuskuluttaja”.

Turvallisuus olisi nykyistä paljon voimakkaammin saatava koulujen ja oppilaitosten opetusohjelmiin. Lisäksi turvallisuutta koskevaa tietoa tulisi saada myös tiedotusvälineiden käyttöön. Suurten massojen tavoittamisen näkökulmasta median merkitys korostuu, sillä sen välityksellä tavoitetaan kattavasti nimenomaan ns. tavalliset ihmiset. Myös väestönsuojelukoulutus voisi olla tehokas keino parantaa kansalaisten turvallisuustietämystä. Ryhmä totesi toisaalta valistamisen lähtökohtaisen haasteellisuuden – normien vaikuttavuus on lopulta aina rajallinen.

Käytettävissä olevat uhri- ja asiakasselvitykset tulisi hyödyntää suunniteltaessa tukiverkon rakentamista ihmisten omatoimisuutta kannustamaan. Tarjolla on jo nykyisellään monia toimintamalleja muun muassa naapuriavusta järjestöjen tarjoamaan Rikosuhripäivystykseen.

Näkökulmia raportin rakenteesta

Asiantuntijaryhmän loppuraportin ja tehtävien toimenpide-esitysten rakenne herätti runsasta keskustelua työskentelyn kaikissa vaiheissa. Seuraavassa käydään läpi keskustelua pääpiirteissään.

Esitettiin, että asumisen ja liikenteen turvallisuuden parantaminen olisivat omina kategorioinaan, jolloin kolmantena kategoriana olisi tapaturmien määrän vähentäminen sikäli kun nämä eivät sisälly

kahteen edelliseen. Tämä kolmas luokka olisi ns. kaatoluokka, johon pääsee vahinkojen määrän perusteella ja josta yhtenä esimerkkinä ovat liukastumiset. Samassa yhteydessä argumentoitiin, että koti- ja vapaa-ajan luokka ei ole hyvä, koska se ei tunnu kokonaisuutena hallittavalta. Hahmoteltiin myös, että tuotaisiin raportin esitysosan alussa esiin tapaturmasektoria koskevia toimenpiteitä, joille ei löydy tekijää. Pohdittiin, löytyykö työlle tällöin tarvittava rakenne ja vastuut.

Oltiin myös sitä mieltä, että tehtäisiin yksi yhteinen, hallinnollisia rakenteita koskeva suositus. Lisäksi tulisi huomioida yli sektoreiden vaikutuksensa ulottavat yleiset riskitekijät ja tehdä tarkkarajaisempia suosituksia.

Asumisen turvallisuutta ehdotettiin yhdeksi pääotsikoista, koska asuminen on monella tapaa ratkaiseva kokonaisturvallisuuden edistämisen lähtökohtataso. Asumisen turvallisuuden merkitys korostuu erilaisissa häiriötilanteissa. Vapaa-aika sijoitettaisiin tässä jaossa asumisen kategoriaan.

Nähtiin niin ikään, että tulisi pitäytyä vakiintuneessa jaossa koti- ja vapaa-ajan turvallisuuteen, liikenneturvallisuuteen ja työturvallisuuteen. Asuminen kuuluisi tässä jaottelussa koti- ja vapaa-ajan turvallisuuden piiriin. Katsottiin edelleen, että sektorirajapinnat ylittävät ongelmat voisi esittää loppuraportissa erityisinä pointteina.

Jakoa alaotsikoihin pidettiin ongelmallisena siksi, että ei tiedetä kovin yksityiskohtaisesti siitä, mitä muut asiantuntijaryhmät tahoillaan käsittelevät. Mukaan tulisi ottaa myös kaatumiset, joissa alkoholi on usein myötävaikuttava tekijä. Painotettiin, ettei kaatumisia voida ohittaa vain sillä perusteella, että kaatumisten ehkäisyn alueella ei ole olemassa vahvaa institutionaalista perustaa.

Jakoajatteluun suhtauduttiin osin varauksellisesti, ja tuotiin esiin vaihtoehtoisina ongelmakentän hahmottamisen tapoina esimerkiksi sosiaalisen oikeudenmukaisuuden, varhaisuuden ja määrällisyyden näkökulmat. Työtä ohjaavana ydinkysymyksenä pidettiin sitä, otetaanko erityistarkasteluun jokin spesifi kokonaisuus vai vaihtoehtoisesti turvallisuuden edistäminen laajemmin. Luokkien sijaan voitaisiin ottaa mukaan tapaturmatyypit jotka lävistävät perinteiset sektorit – olisi yhtäältä isoja blokkeja ja toisaalta erityisen haastavina pidettyjä kokonaisuuksia.

Pohdittiin, löytyykö alkoholille erillisenä esityksenä tarvittava vastuutaho.

Yksi ehdotus oli, että valittaisiin kaksi priorisoitavaa kokonaisuutta: ensinnäkin koti- ja vapaa-ajan paloturvallisuus (tarkemmin ottaen erityisryhmien asumisen turvallisuuden parantaminen teknillisin keinoin) sekä toiseksi liukastumiset (ongelma joka ei rajaudu tarkasti mihinkään tiettyyn sektoriin).

Painotettiin, että pitäisi tehdä nimenomaan toimintaympäristöjen mukaisia esityksiä. Isojen kokonaisuuksien, blokkien, alle sijoitettaisiin tällöin tarkempia esityksiä.

Tuotiin myös esiin erityisryhmien asumisturvallisuuden parantamista käsittelevä selvitys sekä asumisen paloturvallisuuden edistämishjelma ja pohdittiin tätä taustaa vasten sitä, mikä suhde annettavilla toimenpide-esityksillä tulisi olla näiden valmiiden ohjelmien linjausten kanssa.

Koettiin, että otettaessa mukaan yleisiä riskitekijöitä työ hajoaa suurelta osin toimeksiannon ulkopuolelle.

Ryhmä päätti ottaa työnsä lähtökohdaksi toimintaympäristöön perustuvan ajattelun. Ryhmän toimenpide-esitykset jaettiin lopulta seuraaviin seitsemään kokonaisuuteen: tapaturmien ehkäisytyön yhtenäinen rakenne ja viitekehys, paikallisen tapaturmien ehkäisytyön kehittäminen

yhteistyössä kuntien kanssa, liikenneturvallisuutta koskevat linjaukset, asumisen turvallisuutta koskevat linjaukset, kodin ja vapaa-ajan turvallisuutta koskevat linjaukset, päihdetapaturmien vähentämistä koskevat linjaukset sekä kansalaisten omatoimisuuden tukeminen.

Yleinen turvallisuustyön kehittäminen

Asetettuna tavoitteena tapaturmien määrän tuntuva vähentäminen edellyttää muutoksia ja parannuksia sekä tapaturmatyön yleisessä rakenteessa että eri tapaturmalajien torjuntatyössä.

Työskentelyn eettiseksi visioksi päätettiin ottaa nolla tapaturmaa –periaate, joka nähtiin hyvänä ideologisena tarttumapintana käsiteltäviin ongelmiin. Visio puretaan määrällisiksi välitavoitteiksi.

Lähtökohtana koko tapaturma-alan turvallisuustyön kehittämiseksi on muun muassa työ- ja liikenneturvallisuustyössä jo pitkään käytössä olleen järjestelmäajattelun soveltaminen kaikkiin tapaturmalajeihin. Tässä oleellista on haastavien määrällisten tavoitteiden asettaminen, turvallisuussektorin eri toimenpiteiden kokoaminen integroiduksi ohjelmaksi ja poikkihallinnollinen yhteistyö sekä toiminnan jatkuva ja monipuolinen arviointi.

Ryhmä otti tavoitteekseen hahmotella yhteisen viitekehyksen tapaturmatorjunnalle eli löytää yhteismitallisia rakenteita tapaturmatyölle. Samalla esitetään tavoitteellinen eettinen visio ja sen toteuttamiseksi määrälliset välitavoitteet ja indikaattorit, jotka osoittavat työn kehittymistä.

Ryhmässä käydyissä keskusteluissa viitekehyksen luomiselle asetettiin useita toiveita:

- turvallisuusjohtamisen merkitystä ja sen kehittämistä tulee korostaa
- ongelmalähtöisyyden tulee ohjata toimintaa ja toiminnan tulee perustua riskianalyysille
- tapaturmatyypit jotka lävistävät perinteiset sektorit (esimerkiksi alkoholi, nuoret miehet, iäkkäät ja erityisryhmät) tulee huomioida
- viitekehukseen tulee sisällyttää riittävät toimenpiteet turvallisuusalan ammattitaidon laajentamiseksi myös sellaisiin toimijoihin jotka eivät ensisijaisesti toimi turvallisuusasioissa

Yleinen viitekehys antaa välineen tarkastella myös sektorikohtaisia asioita ja niistä tehtäviä ehdotuksia. Tällöin olemassa olevia eri tapaturmaohjelmia ei tulisi avata, ellei niissä havaita selkeitä puutteita. Näin saadaan käyttöön jo hyviksi osoittautuneita käytäntöjä ja toimintaperiaatteita.

Nollatavoitetta hahmoteltiin sekä yleisenä että yksiköiden tavoitteena. Painotettiin, että visiota tarvitaan suuntaamaan tehtävää työtä. Nollatavoitetta pidettiin niin ikään hyvänä asenteiden muokkauksen keinona ja helppona orientoitumisen lähtökohtana. Toisaalta huomautettiin, että tavoitteiden asettamisen rinnalla yhtä tärkeää on niiden riittävä konkretisointi. Olennaista on miettiä, miten valittu tavoite tarkemmin ottaen toteutuu. Pohdittiin myös, mitkä ovat tarvittavia rakenteita nolla-ajattelun elämiseksi. Nollavisioon sisältyviksi mahdollisiksi kielteisiksi puoliiksi katsottiin (esimerkiksi alkoholin) terveysvaikutusten unohtaminen sekä tiedon riittämättömyys ehkäiseviä toimenpiteitä ajatellen.

Tapaturmatyön yhtenäistämisen kannalta johtamisen ja koordinoimisen merkitys on kaikkiaan hyvin painokas, ja on tärkeää luoda näille edellytyksiä. Turvallisuusjohtamisessa erityishuomio kohdistuu järjestelmän tuottamiin ongelmiin. Tuotiin esiin, että erilaisia lähestymistapoja johtamiseen on runsaasti, muiden muassa ikäjohtaminen, laatujohtaminen ja työhyvinvoinnin näkökulma.

Keskusteltiin turvallisuusjohtamisen yhteydessä erityisesti sen tosiasiallisesta toteutumisesta ja toteuttajataho(i)sta. Oltiin sitä mieltä, että taloyhtiöt ovat ruohonjuuritason toimijoina avainasemassa. Huomautettiin, että turvallisuusjohtamisen kannalta juuri kodin ja vapaa-ajan tapaturmat ovat ongelmallisia esimerkiksi yritysturvallisuuteen verrattuna.

Kuntatyö

Paikallistasolla keskeistä on se, miten turvallisuusajattelu elää ja toteutuu jokapäiväisessä toiminnassa. Kunnan turvallisuustyön näkökulmia ovat toiminta, ennaltaehkäisy ja varautuminen. Turvallisuusasioiden kokonaisuuden pilareita ovat pelastussuunnitelmat, valmiussuunnittelu, riskien hallinta ja kunnan turvallisuussuunnittelu. Turvallisuussuunnittelussa olennainen kysymys koskee sitä, miten työtä viedään rakenteen kautta eteenpäin. Kunnissa turvallisuusajattelun leviäminen ytimistä ulospäin riippuu pitkälti perustyön hyödyntämisestä – arkipäiväistäminen on äärimmäisen tärkeää. Turvallisuussuunnittelua tukevan turvallisuussuunnittelun työvälineen kohdalla ydin on kunnan välineestä saamassa hyödyssä, jonka avulla voidaan saada aikaan ratkaiseva, turvallisuusajattelua kerrannaisvaikutuksineen voimistava investointipäätös. Ei voida liiaksi korostaa sitä, että turvallisuustyön tulokset ovat yleensä havaittavissa vasta pitemmällä aikavälillä, mahdollisesti vasta vuosien päästä.

Paikallinen turvallisuussuunnittelu ja -toiminta on keskeinen keino turvallisuuden edistämiseksi. Ryhmä totesi paikallisen turvallisuustyön merkityksen tapaturmien vähentämisessä: käytännön turvallisuustyön tärkeimmät toimijat löytyvät ruohonjuuritasolta.

Paikallisessa turvallisuussuunnittelussa riskitietoisuutta tulisi laajentaa kattavasti eri turvallisuustoimijoiden pariin. Esimerkkinä ovat iäkkäiden kotihoidosta vastaavat ammattiryhmät. Näillä on paras kokonaisnäkemys yksittäisen vanhuksen elämästä ja siinä ilmenevistä ongelmista. Erityisryhmien turvallisuuden näkökulmasta pelkkä palveluntuottajien ohjeistaminen yksinään ei riitä.

Hoitolaitoksissa ja palveluasumisessa henkilöstön turvallisuutta on käsitelty jonkin verran, mutta samalla asiakkaiden turvallisuus on uhannut jäädä vaille riittävää huomiota.

Työturvallisuus

Työturvallisuus jätettiin pois asiantuntijaryhmän toimeksiannosta. Hyvin toimivasta työturvallisuustyöstä on kuitenkin löydettävissä myös muuhun tapaturmatyöhön sovellettavissa olevia hyviä esimerkkejä.

Esimerkkinä käytännön toimintamallista työryhmälle esiteltiin Rajavartiolaitoksessa käytössä oleva turvallisuusjohtamisen tietojärjestelmä (TURVA), jossa pääpaino on työturvallisuudessa. Järjestelmään voidaan raportoida myös muissa ympäristöissä havaittuja poikkeamia. Tietojärjestelmään ilmoitetuista tapaturmista alle puolet on vapaa-ajan tapaturmia. Tietojärjestelmän käsittelyn yhteydessä todettiin, että vapaa-ajan tapaturmat koetaan usein siinä määrin yksityisasiaksi, ettei niistä haluta ilmoittaa. TURVA –järjestelmää voidaan pitää esimerkkinä siitä, miten hyviä käytäntöjä kirjataan.

Toisena esimerkkinä käytännön toimintamalleista todettiin, että tuoteturvallisuuden alueella on kehitetty onnettomuuskirjanpitoa sekä läheltä piti –tilanteiden ja poikkeamien raportointia, joiden on tarkoitus toimia yrityksen turvallisuustoiminnan apuvälineinä.

Lisäksi Jokilaaksojen pelastuslaitos Pohjois-Pohjanmaalla on kehitellyt järjestelmää, johon paikalliset asukkaat voivat ilmoittaa havaitsemistaan turvallisuuspuutteista ja –riskeistä.

Tuloksetkaan työturvallisuustyön keskeinen mahdollistaja on ollut laaja-alaisen asennemuutoksen toteutuminen. Ratkaisevaa on ollut myös johdon sitoutuminen asetettuihin päämääriin. Suomessa toimivat kansainväliset yritykset vaateineen ovat olleet tärkeitä toimijoita kokonaisvaltaisen turvallisuusajattelun levittämisessä. Käytännössä asennemuutoksen toteutuminen näkyy siinä, että työturvallisuus on integroitu kattavasti työyhteisöjen toimintaan. Työturvallisuuden huomioimista pidetään tärkeänä – hyvää yritystä määritellään paljolti turvallisuuden kautta. Työturvallisuudessa yrityksillä onkin selkeä kilpailuedun hakemisen paikka. Lisäksi tuottavuus- ja kustannusnäkökohdat kannustavat vahvasti turvallisuussuuntautuneeseen toimintaan. Esimerkiksi teollisuudessa erilaiset ohjelmat työturvallisuuden parantamiseksi ovat näkyvällä sijalla.

Turvallisuuteen merkittävästi panostavat yritykset seuraavat omaa tilannettaan hyvinkin tarkasti. Kaikkein sitoutuneimmat yritykset kirjaavat tapaturmien ohella myös ns. läheltä piti –tilanteet ja pyrkivät analysoimaan ja hyödyntämään näistä saadun tiedon organisaation toiminnan kehittämiseksi.

On toisaalta kuitenkin muistettava, että yritysten välisten yksiselitteisten vertailujen tekeminen suhteessa ns. yleiseen tasoon on vaikeaa, koska yrityksiä on hyvin monenlaisia.

Turvallisuusseurannan indikaattoreita voidaan eritellä yhtäältä yritysten ja toisaalta julkisen hallinnon kannalta. Julkisella puolella turvallisuus on puhtaammin itseisarvoista, koska yksityissektoriin verrannollista toiminnan tuottavuusimperatiivia ei ole olemassa.

Taloukasvu heijastuu laajemminkin yhteiskunnassa turvallisuusajatteluun ja turvallisuutta koskeviin asenteisiin, esimerkiksi liikenteessä. Uudenlaisen turvallisuuskulttuurin tuominen ja juurruttaminen julkiselle puolelle on suuri haaste. Yksityisellä puolella tuottavuuspaineet ovat merkitsevä sen julkista sektoria selkeämmin turvallisuusohjautuneempaa toimintatapaa selittävä tekijä.

Ryhmä pohti sitä, miten yksityisen puolen toimintatavat soveltuvat julkiselle sektorille. Yrityksiin verrattavissa oleva toimintatapa puuttuu systemaattisena julkiselta puolelta, mihin yksi syy ovat lukuisat ongelmakohdat. Kriittisinä tekijöinä nähtiin rahoituksen sekä eri toimijoiden rooli. Yksi mahdollisuus olisi tarjota koulutusta nykyistä laajemmalle joukolle. Nykytilanteessa työnantaja maksaa työntekijöille annettavan koulutuksen. Keino voisi olla julkisen sektorin lähentyminen turvallisuusasioissa kohti yritysmaailmaa, missä tarvittaisiin molemminpuolista aloitteellisuutta.

Keskusteltiin myös kotona tehtävistä remontointi-, huolto- ja korjaustöistä, joissa sattuu paljon tapaturmia. Iso kysymys on, miten työelämässä opitut hyvät tiedot ja taidot siirtyisivät tehokkaasti myös vapaa-ajan toiminnan osaksi. Olennaisen tärkeää olisi riskitietoisuuden kasvattaminen.

Vakuutusosalalla on pitkät perinteet työelämäsektorilla toimimisesta. Sitoutuminen turvallisuushakuihin toimintaan heikkenee oleellisesti, jos esimerkiksi tapaturmavakuutusmaksuissa ei saada kompensaationa konkreettisia säästöjä.

Tulityökortti on ollut menestyksekkäs, ja oppilaitosten rooli sen yleistymisessä on ollut huomattava. Viime aikoina lanseerattua työturvallisuuskorttia pitäisi edelleen edistää oppilaitoksissa, jotta turvallisuusajattelu saavuttaisi paremmin ihmisten yksityiselämän.

Käsiteltiin myös koulujen terveystieto-oppiainetta. Maksajakysymys koulutuksen järjestämisessä on ongelmallinen. Pohdittiin yhteisen koulutuksen tarjoamisen mahdollisuuksia terveysalalla. Todettiin, että tämänsuuntaisia keskusteluja on jo käytykin terveydenhuoltosektorilla.

Tuoteturvallisuus

Kuluttajaviraston yksi tärkeimmistä tehtävistä on tuoteturvallisuusvalvonta.

Kotona ja vapaa-ajalla otetaan usein suurempia riskejä kuin työympäristössä. Kuluttajien tavanomainen turvallisuusolettama liittyy uskomukseen kaikkien tuotteiden ja palveluiden turvallisuudesta. Tähän kytkeytyy vahva olettaus, että viranomaiset ennakkotarkastavat kaiken. Toisaalta kyse on kuluttajien keskuudessa vallitsevasta asenteesta, johon liittyy luja usko siihen, että mitään ei satu.

Tuoteturvallisuusvalvonnan hyödyt näkyvät ennen kaikkea tapaturmien vähenemisenä, taloudellisten menetysten minimoitumisena, toimijoiden imagon ja julkisuuskuvan säilymisena sekä epäterveen kilpailun kitkeytymisenä. Kaiken kaikkiaan tuoteturvallisuusvalvonta varmistaa osaltaan toimivien markkinoiden olemassaolon.

Kuluttajilla on keskimäärin yhä paremmat valmiudet kuluttaa ja maksaa erilaisista elämyksistä. Riskinottohalukkuus ja sen ihailu ovat kasvussa. Toimintakyvyltään rajoittuneiden henkilöiden määrä on jatkuvassa kasvussa väestön ikääntyessä ja päihteiden käytön lisääntyessä. Nykyajassa, jossa yrittäjyyttä ja innovaatioita tuetaan voimallisesti, tuoteturvallisuutta koskevat määräykset sekä hankkeiden turvallisuusnäkökohdat ovat vaarassa jäädä toisarvoisiksi rahoituspäätöksiä tehtäessä. Kuitenkin ns. suuri yleisö uskoo, että viranomaisvalvonta on kattavaa ja että viranomainen tulee apuun aina tarvittaessa.

Kulutustavaroiden ja kuluttajapalvelusten turvallisuudesta säädettyyn lakiin perustuvan tuoteturvallisuusvalvonnan ydintehtävänä on kuluttajia uhkaavien vaarojen ennaltaehkäiseminen. Keskeinen vastuu on toiminnanharjoittajalla. Viranomainen valvoo lain noudattamista. Tässä päävastuu on Kuluttajavirastolla, mutta alueen työkenttää on jaettu myös muille toimijoille. Lääninhallitusten tehtävä on ohjata kuntia. Muita valvontaviranomaisia ovat kunnat sekä tullilaitos.

Tuoteturvallisuusvalvonnan painopisteitä ovat lasten, nuorten ja ikääntyneiden turvallisuus, liikunta- ja vapaa-ajan palvelut, lelut ja lastenhoitotarvikkeet, tulipalon vaaraa aiheuttavat tuotteet sekä ns. turvallisuustuotteet, joihin lukeutuvat esimerkiksi henkilösuojaimet.

Tuoteturvallisuusvalvonnan strategisena tavoitteena on elinkeinonharjoittajien sitouttaminen turvallisuushakuisen toimintaan siten, että turvallisuudesta huolehtiminen nähtäisiin kilpailuetuna. Yritysten toivotaan tulevan entistä paremmin mukaan turvallisuuden edistämiseen.

Tärkeä merkitys on myös kuluttajien tekemillä valinnoilla, ja siksi tulisi tarjota aineksia kuluttajien tietoisuuden lisäämiseksi erilaisista riskeistä. Kansalaisten oman toiminnan merkitys on kaiken kaikkiaan huomattava.

Ennalta ehkäisevä työ ja järjestöt – järjestöjen rooli ja toimintatavat

Järjestötyön nähtiin koostuvan lähtökohtaisesti sekä viranomaisten toimintaa tukevasta että järjestöjen omasta työstä. Vapaaehtoisuuden elementti tekee järjestötyöstä erityisen arvokasta.

Pohdittiin järjestöjen roolia varautumisessa. Keskusteltiin myös koordinoinnin merkityksestä – pysyvillä resursseilla varmistetaan turvallisuusajattelun eläminen kaikkein parhaiten. Järjestöjen roolin pohtimisen lomassa päädyttiin myös siihen, että on välttämätöntä edelleen kehittää työmenetelmiä, joilla osallistetaan kansalaisia kiinteämmin turvallisuustyöhön mukaan.

Yksi esimerkki järjestöjen roolista varautumisessa on Suomen Punaisen Ristin tarjoama ensiapukoulutus. SPR:n käynnistämässä harvaan asuttujen alueiden hankkeessa riskikäyttäytymiseen pureudutaan yksinkertaisella, ennaltaehkäisevällä mallilla.

Alkoholi

Ryhmä totesi, että alkoholi kuuluu erottamattomasti sen käsiteltävänä olevaan ongelmakenttään. Alkoholi nousi useaan otteeseen ryhmässä käytyjen keskustelujen polttopisteeseen. Alkoholin katsottiin olevan yksi merkittävimmistä haasteista tapaturmien ehkäisytyön kannalta tapaturmalajista riippumatta. Alkoholilla on huomattava rooli monien ongelmien osa- ja taustatekijänä. Keskeinen haaste on, miten alkoholinäkökulma saadaan integroitua laajasti tapaturmien torjuntatyöhön niin tehokkaasti, ettei se jää vain ”ulkoiseksi lisäksi”. Katsottiin, että se, mihin tapaturmiin alkoholi milläkin tavalla liittyy, on ydinasia muotoiltaessa alkoholia koskevia kannanottoja ja linjauksia.

Keskeistä on myös saada luotua uuteen alkoholiohjelmaan, jota aletaan pian valmistella, vuorovaikutussuhde, jolla varmistetaan eri ohjelmien alkoholikysymyksiä koskevien linjausten yhtenevyys.

Syrjäytymisen ehkäisy ja alkoholihaittojen torjunnan hankkeet

Syrjäytyminen liittyy usein pitkäaikaiseen työttömyyteen, toimeentulo-ongelmiin, päihteiden käyttöön ja mielenterveysongelmiin. Nämä muodostavat yhdessä moniongelmaisuuksia, joka johtaa syrjäytymiskierteeseen. Kierteen katkaisu onnistuu vain pitkäjänteisellä sitoutumisella moniongelmaisten tukemiseen. Syrjäytymisen riskit on otettava huomioon kaikilla politiikan lohkoilla. Tärkeitä alueita ovat muiden muassa sosiaali-, terveys- koulutus-, asunto- ja työpolitiikka. Keskeinen syrjäytymisen torjunnan keino on toimeentuloturvaetuuksien kohtuullisesta tasosta huolehtiminen. Hallituksen käynnistämässä sosiaaliturvan kokonaisuudistuksessa tavoitteena on muun muassa köyhyyden vähentäminen.

Syrjäytymisen ehkäisyyn on kehitetty varhaisen puuttumisen (VARPU) menetelmä, joka on yhä laajemmin käytössä. Varhaisen puuttumisen menetelmän tavoitteena on puuttua varhaisessa vaiheessa ongelmiin ennen kuin ne tulevat yhä vakavammiksi. Vuoden 2008 alusta voimaan tullut lastensuojelulaki korostaa ehkäisevän työn merkitystä ja työskentelyn painopisteen siirtämistä varhaisempaan vaiheeseen. Lastensuojelun asiakkuutta tutkittaessa korostui vanhempien uupumus merkittävimpänä taustatekijänä. Vanhempien mielenterveysongelmat ja päihteiden väärinkäyttö, perheristiidat, riittämätön vanhemmuus ja avuttomuus nousivat taustatekijöinä niin ikään esiin.

Kunnissa tärkeitä toiminnan kohteita syrjäytymisen ehkäisyssä ovat muun muassa ehkäisevä sosiaalityö, varhainen puuttuminen lasten ja nuorten ongelmiin, maahanmuuttajien kotouttaminen sekä päihdepalveluiden ja terveystalveluiden saatavuus. Esimerkki onnistuneesta toiminnasta on Stakesissa kehitetty Aikalisä-toimintamuoto, jossa tuetaan varusmies- ja siviilipalveluksesta karsiutuneiden ja palveluksensa keskeyttäneiden nuorten elämänhallintaa monipuolisesti. Myös koulujen yläasteelta opiskelunsa lopettavien nuorten tukemiseksi on kehitetty viime aikoina toimintaa. Turvallisuusalan aktiivisuudesta hyvänä esimerkkinä on Tulipysäkki-hanke, jossa pelastusala toimii aloitteentekijänä varhaisen puuttumisen käynnistämiseksi eri tahojen kanssa.

Ilmastonmuutos

Ryhmä tarkasteli ja käsitteli ilmastonmuutoksen vaikutuksia tapaturmien ehkäisyn näkökulmasta. Ryhmä ei anna erillistä, nimenomaisesti ilmastonmuutoksen vaikutuksia koskevaa toimenpide-ehdotusta. Tiiviinä yhteenvetona ilmastonmuutosnäkökulmasta ks. raportin liite 2.

Todettiin, että maankäyttö, palvelujen sijoittuminen, liikkumistapa ja liikennevirrat ovat merkittäviä ilmastonmuutokseen vaikuttavia osatekijöitä.

Ryhmässä tuotiin myös esiin, että vakuutusala on parhaillaan pohtimassa keinoja varautua ilmastonmuutoksen haasteisiin. Esimerkiksi tulvavakuutuksen laaja käyttöönotto näyttää väistämättömältä lähitulevaisuudessa.

Pidettiin tärkeänä, että ilmastonmuutosnäkökulma integroidaan vakuuttavasti osaksi työstettävää kokonaisuutta.

Ilmastonmuutosta luonnehdittiin kasvavina riskeinä, jotka seuraavat olosuhdemuutoksista – oleellista on ilmastonmuutokseen varautuminen.

1.5 Edellinen sisäisen turvallisuuden ohjelma aihealueen osalta

Ensimmäinen sisäisen turvallisuuden ohjelma oli urauurtava, sillä se tarjosi ensimmäisen kerran kokonaisnäkömyksen sisäiseen turvallisuuteen liittyvistä asioista. Ohjelma oli myös avaus eri hallinnonalojen rajapintojen ongelmien käsittelyyn. Siinä sisäistä turvallisuutta tarkasteltiin kokonaisvaltaisesti yli sektorirajojen ja se jäseni tapaturmien ja onnettomuuksien laajaa ongelmakenttää.

Ensimmäisessä sisäisen turvallisuuden ohjelmassa asetettiin tavoite, jonka mukaan Suomi on Euroopan turvallisim maa vuonna 2015. Välitavoitteena tavoitteen toteutuminen tarkoittaa Suomen nousemista viiden parhaimman maan joukkoon kaikilla onnettomuussektoreilla vuoteen 2012 mennessä.

Ensimmäisessä sisäisen turvallisuuden ohjelmassa päätetyt toimenpiteet kohdentuivat seuraavasti:

- 1) toimivimman mallin selvittäminen onnettomuuksia ennalta estävän työn tehostamiseksi niin, että onnettomuuksien ehkäisytyön koordinaatio, yhteensovittaminen ja resurssien hankinta tehostuu,
- 2) seudullisen ja paikallisen turvallisuussuunnittelun laajentaminen kattamaan onnettomuuksien torjunta,
- 3) koti- ja vapaa-ajan tapaturmien torjuntatyön vahvistaminen,

- 4) liukastumisten määrän vähentäminen,
- 5) tapaturmien tilastointijärjestelmän kehittäminen,
- 6) erityisryhmien asumisen turvallisuuden parantaminen,
- 7) onnettomuusriskien hallinnan välineistön kehittäminen ja onnettomuusriskienhallinnan täydennyskoulutusjärjestelmän laajentaminen,
- 8) liikennevalvonnan sekä raskaan liikenteen ajo- ja lepoaikojen, kuormituksen turvallisuuden ja nopeuksien valvonnan lisääminen,
- 9) liikenneonnettomuuksien esitutkinnan tietoaineiston tarkentaminen,
- 10) veneilijän turvallisuuskortin käyttöönoton tarpeen selvittäminen yksityisen veneliikenteen turvallisuustason parantamiseksi sekä
- 11) hätäkeskustoiminnan palvelujen kehittäminen.

1.6 Edellisen sisäisen turvallisuuden ohjelman toteutumisen arviointi aihealueen osalta

Osassa ensimmäisen sisäisen turvallisuuden ohjelman onnettomuuksien ja tapaturmien ehkäisyä koskevissa toimenpiteissä on menty selkeästi eteenpäin. Erityisen myönteistä on ollut turvallisuussuunnittelun kehittäminen paikallisen tason yhteistyön tärkeimmäksi muodoksi. Ohjelma on osittain vaikuttanut Kansanterveyslaitoksen koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyn yksikön toimintaan. Asumisen paloturvallisuudessa on edetty erityisesti itsestään sammuvia savukkeita ja sähköverkkoon kytkettäviä palovaroittimia koskevien säädösten valmistelussa. Asumisen paloturvallisuuden kenttään on myös saatu aiempaa parempaa ja toimivampaa yhteistyötä. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestön koordinoimana on toteutettu hanke erityisryhmien asumisen turvallisuuden kehittämiseksi kunnissa. Lisäksi on laadittu eri ministeriöiden yhteinen linjaus erityisryhmien asumisturvallisuuden parantamiseksi.

Huolimatta monista edistysaskeleista ovat useat ohjelman tavoitteista jääneet mittareiden valossa toteutumatta. Joidenkin ehdotusten toteutumisen ongelmana on ollut toimijoiden riittävän selkeän roolituksen puuttuminen ja voimavarojen vähyys. Hallinnonalojen rajapinnoissa päätöksentekomalliin on jäänyt runsaasti tehostamisvaraa. Vaikka tapaturmien ehkäisyyttä on tehostettu, asetetut tavoitteet toimivimman mallin löytämiseksi sekä ennalta ehkäisevän työn koordinaation, yhteensovittamisen ja resurssien hankinnan osalta eivät ole toteutuneet. Nykyisellään ennalta estävä työ on hajanaista – tarvitaan koordinaatiota ja yhteisiä toimintalinjoja.

2 NYKYTILAN KUVAUS

2.1 Asumisen paloturvallisuus

Tapaturmien tai ongelmien kehitys ja tulevaisuuden näkymät

Suomen paloturvallisuusongelmat ovat erityisesti henkilöturvallisuudessa, mikä ilmenee palokuolemia. Vuonna 2006 palokuolemia tapahtui 126 – miesten osuus oli 76 % ja naisten 24 %. Palokuolemista yli 90 % tapahtuu asunnoissa. Päihtyneiden osuus oli 70 % kaikista tulipaloissa kuolleista. Palokuolematapausten lukumäärä on ollut nouseva eri viranomaisten toimenpiteistä huolimatta. Asukaslukuun suhteutettu palokuolemien määrä on korkeampi kuin muissa Pohjoismaissa ja muualla läntisessä Euroopassa. Suomessa oli vuosina 2003-2006 20 palokuolematapausta miljoonaa asukasta kohti. Alkoholin vaikutuksen alaisena palotapaturmassa kuolleiden osuus on kasvanut, mitä selittää erityisesti naisten lisääntynyt alkoholinkulutus. Yhteiskunnan ikääntyminen ja syrjäytyneisyyden lisääntyminen kasvattavat vaarassa olevien ihmisten määrää tulevina vuosina ollen merkittävä haaste asumisen paloturvallisuudelle. Alentunut toimintakyky on keskeinen taustatekijä tulipalojen syttymisessä ja erityisesti henkilövahingoissa.

Tällä hetkellä yli 75-vuotiaista iäkkäistä henkilöistä lähes yhdeksän kymmenestä asuu omissa kodeissaan ja vain noin kymmenesosa asuu terveyskeskuksissa, vanhainkodeissa ja/tai palvelutaloissa. Valtakunnallisena linjauksena on itsenäisesti asumisen tukeminen mahdollisimman pitkään, mikä voi osaltaan lisätä asumisen tapaturma- ja onnettomuusriskejä. Vuonna 2030 joka neljäs suomalainen on yli 65-vuotias. Alueellisen selvityksen mukaan tulipalojen määrä näyttää lisääntyvän yli 65-vuotiaiden väestöosuuden kasvaessa. Nykyisellä toimenpidetasolla pelkästään väestön ikääntymisen ja yksinasuvien vanhusten määrän kasvun vaikutuksesta palokuolemien määrän voidaan arvioida nousevan 130-140 tapauksen tasolle vuoteen 2025 mennessä.

Tärkeimmät kohderyhmät

Erityisryhmät eli henkilöt, joilla heikentynyt toimintakyky aiheuttaa vaaratilanteita ja vaikeuttaa toimintaa hätätilanteessa. Heikentynyt toimintakyky ilmenee muun muassa liikkumiskyvyn ja motoriikan heikkenemisenä, heikentyneenä havaintokykynä sekä heikkona näkökykynä ja muina heikentyneinä aisteina. Erityisryhmiin luetaan esimerkiksi ikääntyneet, vammaiset, mielenterveyskuntoutujat ja päihdeongelmaiset. Suurin osa erityisryhmiin kuuluvista asuu tavallisessa asunnossa. Myös ilman asianmukaista valvontaa jäävät lapset kuuluvat riskiryhmään.

Tavoitteet

Palokuolemien merkittävä väheneminen. Vuonna 2009 tavoitteena on alle 50 palokuolemaa, vuonna 2012 alle 30 palokuolemaa. Tavoiteluvulla viitataan palokuolemien vuosittaiseen kokonaismäärään, ei ainoastaan tapaturmaisten palokuolemien määrään. Sisäisen turvallisuuden ohjelmassa asetettuna tavoitteena on, että Suomi on eurooppalaisessa vertailussa viiden parhaan maan joukossa paloturvallisuudessa vuoteen 2012 mennessä.

Tulosten arviointi ja mittarit

Asumisen paloturvallisuuden toimintaohjelman toteuttamisesta raportoidaan sisäisen turvallisuuden ohjausryhmälle säännönmukaisesti. Toimintaohjelman tavoitteiden etenemisestä huolimatta on arvioitu, että toimenpideohjelman toteuttaminen suunnitellulla laajuudellakaan ei vielä riitä tavoitetasoon saavuttamiseen.

Resurssit

Turvallisuussuunnittelutyö paikallistasolla.

Järjestötyö, esimerkiksi Suomen Pelastusalan Keskusjärjestön asumisturvallisuusprojekti.

Valtio käyttää rahaa pelastustoimen asioihin noin 12,3 miljoonaa euroa (pelastustoimen määrärahojen käyttö valtion talousarviossa vuonna 2006 pl. hätäkeskusten toimintamenot ja koulutuksen varsinaiset toimintamenot). Pelastuslaitosten kuluista vastaavat kunnat. Ympäristöministeriö vastaa rakentamisen ohjauksesta. Asumisen paloturvallisuuteen osoitettavien menojen määrää on erittäin vaikeaa arvioida.

Palosuojelurahasto on tärkeä tulipalojen ennaltaehkäisyä koskevien kehittämishankkeiden rahoittaja.

Toiminnan painopisteet

Asumisen paloturvallisuuden kehittämisohjelma sisältää seuraavat toimenpide-ehdotukset: 1) korvataan nykyisin markkinoilla olevat savukkeet itsestään sammuvilla savukkeilla, 2) kehitetään palontutkintaa ja palontutkinnalla saatavien tietojen hyödyntämistä, 3) parannetaan erityisten riskiryhmien asuntojen suojaustasoa, 4) tehostetaan pelastuslaitosten onnettomuuksien ehkäisytyötä, 5) edellytetään verkkovirtaisten palovaroittimien käyttöä uudisrakentamisessa, 6) muodostetaan laaja-alainen yhteistyöelin, joka selvittää ja seuraa säännöllisesti kokoontuen asumisen paloturvallisuuden kehittämistarpeita pitkällä aikavälillä sekä 7) turvataan riskeihin nähden riittävä valmius pelastustoimintaan – majoitustiloissa, hoito- ja huoltolaitoksissa huolehditaan asianmukaisesta omatoimisesta varautumisesta.

Erityisryhmien asumisturvallisuuden parantaminen –selvityksen toimenpide-ehdotukset sijoittuvat seuraaville pääalueille: 1) Valtakunnallisten linjausten ja lainsäädännön kehittäminen (omatoimisen varautumisen roolin ja merkityksen selkeyttäminen pelastuslainsäädännössä, itsestään sammuvat savukkeet, toimipaikkakohtainen tapaturma- ja onnettomuus seuranta), 2) paikallinen turvallisuustyö, 3) määräysten, ohjauksen ja valvonnan kehittäminen, 4) asumisratkaisujen kehittäminen asumisturvallisuuden ja asukkaan toimintakyvyn kannalta, 5) asumisturvallisuutta edistävien palvelujen ja toimintojen kehittäminen, 6) Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskukseen (ent. Valtion asuntorahasto) rahoitus, 7) asumisturvallisuutta edistävän neuvonnan, tekniikan ja välineiden kehittäminen sekä 8) väestöviestintä, osaamisen vahvistaminen ja tutkimusyhteistyö.

Keskeiset toimintatavat

Myönteisen kehityksen käynnistäminen ja kestävien tulosten saavuttaminen edellyttää asumisen paloturvallisuuden kokonaisvaltaista kehittämistä, jossa yhdistyvät monien eri toimijoiden vastuulle jakaantuvat lyhyen ja pitkän aikavälin menetelmät.

Lyhyellä aikavälillä on kyettävä reagoimaan nopeammin palokuoleman taustalla oleviin syihin. Tämä vaatii viranomaisyhteistyön tiivistämistä ja olemassa olevien keinovalikoimien tehokkaampaa käyttöä. Myös teknillisiä ratkaisuja on syytä hyödyntää entistä tehokkaammin ja teknisten välineiden toimintakunto on varmistettava kohderyhmästä riippuen riittävän usein. Pitkällä aikavälillä on löydettävä rakenteellisia ratkaisuja, jotka ehkäisevät tai rajoittavat asuntopaloja.

Palokuolemien vähentämistavoitteen saavuttaminen edellyttää tehokkaita toimenpiteitä, joilla sekä vähennetään tulipalon syttymisriskejä että tehostetaan tulipaloihin varautumista. Tärkeimpiä asioita ovat tiedon lisääminen paloista ja paloriskeistä, paloturvallisuutta parantavan tekniikan ja erityisesti automaattisten sammutuslaitteistojen käytön edistäminen sekä siirtyminen itsestään sammuviin savukkeisiin. Keskeistä on myös, ettei riskiryhmiin kuuluvia ihmisiä asuteta paloturvallisuudeltaan heikkoihin rakennuksiin.

Valmiudesta pelastustoimintaan on tärkeä huolehtia koko maassa jatkossakin.

Järjestelmän ja yksilön vastuu

Tavallisten asuntojen suunnitteluperiaatteiden taustalla on ehto siitä, että kohteessa asuva asukas kykenee toimimaan oikein onnettomuus- ja vaaratilanteessa. Asukkaan tulisi pystyä tunnistamaan palovaroittimen hälytys ja ymmärtää sen merkitys, käyttää alkusammutinta, tehdä hätäilmoitus, varoittaa naapureita ja muita vaarassa olevia sekä poistua omatoimisesti turvalliseen paikkaan.

Rakennusten paloturvallisuussäädöksissä lähtökohtana on, että palavasta tilasta pelastautumisen pitää pääsääntöisesti tapahtua joko omatoimisesti tai paikalla olevien avustamana jo ennen palokunnan saapumista. Palokuolematietojen perusteella palokuntien toimintavalmiusajalla ja henkilöstövahvuuksilla on merkitystä yleensä vasta, kun tarkastellaan muiden kuin syytymishuoneistossa olleiden pelastamiseen käytettyä aikaa.

Järjestelmän vastuu kytkeytyy operatiiviseen valmiuteen eli pelastuslaitoksen kykyyn olla riskialueen edellyttämässä ajassa (I-riskialueella kuudessa minuutissa) onnettomuuspaikalla, sekä pelastuslaissa määriteltyihin vastuisiin onnettomuuksien ehkäisyssä. Lainsäädännön mukaan pelastusviranomaisen tulee seurata onnettomuusuhkien sekä onnettomuuksien määrän ja syiden kehitystä ja siitä tehtävien johtopäätösten perusteella ryhtyä osaltaan toimenpiteisiin onnettomuuksien ehkäisemiseksi ja tarvittaessa tehdä esityksiä muille viranomaisille. Pelastusviranomaisen tehtävänä olevan valistuksen ja neuvonnan tavoitteena on, että ihmiset tunnistavat erilaiset vaaran aiheuttajat, osaavat ehkäistä onnettomuuksia ja toimia onnettomuustilanteissa sekä tietävät, miten varautua poikkeusoloihin. Lisäksi pelastusviranomaisten tulee toimia yhteistyössä muiden viranomaisten sekä alueella olevien yhteisöjen ja alueen asukkaiden kanssa onnettomuuksien ehkäisemiseksi ja turvallisuuden ylläpitämiseksi.

Tavallisin pelastusviranomaisen onnettomuuksien ennaltaehkäisyn työmuoto on palotarkastus, jonka tarkoituksena on ehkäistä ihmisille, omaisuudelle tai ympäristölle tulipaloista tai muista onnettomuuksista aiheutuvaa vaaraa. Palotarkastuksen yhteydessä annetaan myös tulipalojen ja muiden onnettomuuksien torjuntaa koskevaa neuvontaa. Tarkastettavan kohteen ominaispiirteet ratkaisevat sen, painottuuko palotarkastuksessa viranomaisvalvonta vai neuvonta ja opastus.

Palokuolemien vähentämiseksi tarvitaan yksilöityjä toimenpiteitä kotona asuvien erityisryhmien turvallisuuden lisäämiseksi. Pelkästään palotarkastuksilla ei tavoiteta kaikkia tähän ryhmään kuuluvia. Avainasemassa ovat julkisen ja vapaaehtoissektorin työntekijät, jotka tekevät kotikäyntejä näiden henkilöiden asuintiloihin. Heitä ovat muun muassa sairaanhoitajat, terveydenhoitajat, lähihoitajat, kotipalvelujen ohjaajat, kodinhoitajat, fysioterapeutit, sosiaalityöntekijät, diakonit ja sairaankuljettajat.

SPEK on julkaissut aiheesta oppaan *Erehdykset ja unohdukset - salliva asuinympäristö*, mutta toiminta ei ole vielä jalkautunut kuntiin merkittävässä määrin. Suomessa on vain 22 pelastuslaitosta, jotka kykenevät koordinoimaan edellä mainittujen toimijoiden kouluttamista kaikissa Suomen kunnissa, mikäli se asetetaan selkeäksi tavoitteeksi.

Nykyistä sisäasianministeriön pelastustoimen suorittamaa valistuksen tulostavoitetta (vuosittain 20 % alueen asukkaista) tulisi muokata siten, että tavoitteeksi asetettaisiin toimivan yhteistyöprosessin vakiinnuttaminen vuoteen 2012 mennessä. Tällöin resursseja voitaisiin suunnata erityisryhmien onnettomuuksien ehkäisyyn.

Toimintatapojen ja resurssien sekä toimintaympäristön kehittämistarpeet

Julkisen hallinnon on välttämätöntä tunnistaa riskejä, jotka liittyvät tietoisesti valittuun yhteiskuntapoliittiseen linjaukseen, jonka mukaan erityisryhmien tulee asua kotonaan. Turvallisuustekniikkaa on hyödynnettävä tähänastista laajemmin.

Hyödyntämällä tehokkaammin jo olemassa olevaa keinovalikoimaa ja tietoa voidaan nopeasti vaikuttaa myönteisesti asumisen paloturvallisuuteen. Kestävien pitkäaikaisten tulosten saavuttamiseksi vaaditaan myös rakenteellisia ratkaisuja ja asennemuutosta vallitsevaan turvallisuuskulttuuriin.

Ennaltaehkäisevän toimintatavan ja yhteistyön vahvistaminen ovat keskeisiä kehittämisen painopisteitä.

Valmiit ohjelmat ja hallinnolliset periaatepäätökset

Asumisen paloturvallisuuden kehittämisohjelma (SM)

Erityisryhmien asumisturvallisuuden parantaminen –selvitys (STM)

Yhteistyötahot

Sisäasiainministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, ympäristöministeriö, kauppa- ja teollisuusministeriö, Kansanterveyslaitos, Stakes, Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö, Suomen Kuntaliitto, kunnat, useat ammattiryhmät, seurakunnat, vapaaehtoistyöntekijät.

Yhteistoiminnan muodot ja sisältö sekä yhteistoiminnan kehittämiskohteet

Asumisen paloturvallisuuden kehittämisohjelman toteuttamiseksi laadittu toimintaohjelma on konkreettinen suunnitelma, jonka puitteissa useat ministeriöt osallistuvat asumisen turvallisuuden kehittämiseen. Työn vaikuttavuutta voitaisiin edelleen parantaa priorisoimalla tehtäviä ja varaamalla työ- ja resursointisuunnitelmissa tilaa ohjelmajohdolle ja ongelmalähtöiselle työtavalle sekä tulosten seurannalle.

2.2 Koti- ja vapaa-ajan turvallisuus

Tapaturmien tai ongelmien kehitys ja tulevaisuuden näkymät

Kotona ja vapaa-ajalla sattuvat tapaturmat ovat merkittävä vammojen ja ennen aikaisten kuolemien aiheuttaja sekä työkyvyttömyyden syy. Tapaturmakuolemat ovat parin viime vuosikymmenen aikana lisääntyneet, mikä johtuu ennen kaikkea koti- ja vapaa-ajan tapaturmien lisääntymisestä. Asukasluukuun suhteutettu koti- ja vapaa-ajan tapaturmakuolleisuus on Suomessa korkeampaa kuin muualla läntisessä Euroopassa. Tällä hetkellä koti- ja vapaa-ajan tapaturmiin kuolee noin 2700 suomalaista vuosittain. Tapaturmaisten kuolemien suhteellinen osuus on suurin alle 25-vuotiaiden ryhmässä – tapaturmat ovat alle 25-vuotiaiden yleisin kuolinsyy. Lukumääräisesti eniten tapaturmiin kuolee 40-59-vuotiaita miehiä. Naisten tapaturmakuolemia tapahtuu määrällisesti eniten yli 80-vuotiaiden ikäryhmässä.

Alkoholi myötävaikuttaa usein tapaturmaisissa kuolemissa. Vaikka alkoholiehtoiset tapaturmaisesti kuolevat eivät olekaan aivan yhteneviä alkoholin kulutuksen kanssa, on alkoholin kokonaiskulutus silti ehkä paras mittari ennustamaan alkoholisidonnaisten tapaturmakuolemien kehitystä. Saunan kuumuuteen, myrkytyksiin, tulipaloihin, hukkomalla ja kylmyyteen kuolleista yli puolet on alkoholin vaikutuksen alaisena kuollessaan. Kaatumis- ja putoamistapaturmat ovat yleisin tapaturmaisten kuolemien syy (1178 kuollutta vuonna 2006) ja niiden määrä on kasvanut 1970-luvun jälkipuoliskolta lähtien. Tapaturmaisesti kuolleista myrkytystapaturmiin menehtyi Suomessa

vuonna 2006 861 ihmistä. Tapaturmaisesti alkoholimyrkytyksiin kuolleiden lukumäärä lisääntyi vuosina 2003-2005 36 prosentilla. Vuonna 2006 Suomessa hukkumistapaturmissa kuoli 204, kylmyyteen ja saunan kuumuuteen 124 ja tukehtumistapaturmissa 83 ihmistä. Tapaturmaisista palokuolemista oli 109. Liikuntatapaturmissa kuoli 65 suomalaista.

Tarkasteltaessa tapaturmien vakavuutta voidaan havaita, että koti- ja vapaa-ajan tapaturmat aiheuttavat enemmän haittapäiviä, lääkärin- tai sairaalahoitoa ja sairauslomaa kuin työ- ja liikennetapaturmat. Väestöhaastattelujen mukaan koti- ja vapaa-ajan tapaturmien määrä on kaksinkertaistunut viimeisen kahden vuosikymmenen aikana. Kansanterveyslaitoksen kansallisessa Uhri -haastattelututkimuksessa (2006) joka viides haastatelluista 15 vuotta täyttäneistä ilmoitti saaneensa vammoja tapaturmassa. Uhri -tutkimuksen mukaan vapaa-ajan tapaturmat jakaantuivat vuonna 2006 seuraavasti: liikuntatapaturmat 278 000 (44 %), kotitapaturmat 261 000 (42 %) ja muut vapaa-ajan tapaturmat 86 000 (14 %).

Kuluttajien turvallisuuskulttuuri on merkittävä haaste koti- ja vapaa-ajan turvallisuuden parantamisessa – kotona ja vapaa-ajalla otetaan suurempia riskejä kuin töissä.

Tärkeimmät kohderyhmät

Ammattilaiset, järjestötoimijat, vapaaehtoiset, kansalaiset, eri ikäryhmät, erityisryhmät.

Tavoitteet

Koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyn tavoiteohjelmassa on määritelty koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisylle sisäisen turvallisuuden ohjelman mukainen yleinen tavoite: Suomen tulee olla Euroopan turvallisimman maan vuoteen 2015. Välitavoitteena on, että Suomi nousee kaikilla onnettomuussektoreilla vuoteen 2012 mennessä viiden parhaimman maan joukkoon Euroopassa.

Tulosten arviointi ja mittarit

Tapaturmien määrä, kuolemansyytilasto, hoitoilmoitusrekisteri, Uhri -tutkimus, Start -hanke.

Resurssit

Sosiaali- ja terveysministeriön panos koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisytyöhön on noin yksi henkilötyövuosi. Kansanterveyslaitoksella on vuoden 2004 elokuusta lähtien toiminut koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyn yksikkö. Yksikön tehtävänä on hankkia ja levittää tietoa tapaturmien esiintyvyydestä, syistä ja ehkäisykeinoista. Yksikössä kehitetään menetelmiä iäkkäiden henkilöiden murtumien ja kaatumistapaturmien ehkäisemiseksi ja tutkitaan nuorten tapaturmia. Yhteistyössä kuntien kanssa toteutettavat hankkeet ovat osa yksikön toimintatapaa. Yksikkö ylläpitää tapaturmaportaalia. Yksikössä toimii yksi työntekijä budjettirahoituksella. Muu rahoitus on hankekohtaista erillisrahoitusta.

Terveyden edistämisen määräraha vuodelle 2008 myönnetyn tapaturmien ehkäisyn määrärahan suuruus on noin 400 000 euroa.

Kuntatoimijat: sosiaali- ja terveydenhuolto, pelastustoimi, tekninen toimi, opetustoimi, liikuntatoimi.

Järjestöjen rooli on merkittävä. Keskeisiä toimijoita ovat esimerkiksi Finanssialan Keskusliitto, Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Terveyden edistämisen keskus (Tekry), Suomen Punainen Risti ja Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö. Tekry muun muassa koordinoi kansanterveysjärjestöjen koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisytyö -hanketta (2004-2007), jossa valmistetaan aineistoa,

koulutetaan ja kehitetään väestöviestintää. SPR:n turvallisuustyön muotoja ovat muun muassa kansalaisten ensiapukoulutus, kohdennettu koulutus ja vinkkioppaat neuvoloille.

Koti- ja vapaa-ajan tapaturma-alalla ei ole pysyvää rahoitusjärjestelmää toisin kuin liikenne- ja työtapaturma-aloilla, joilla osan pysyvästä rahoituksesta muodostaa lakisääteisen vakuutusjärjestelmän kautta koottava rahoitus. Koti- ja vapaa-ajan tapaturma-alalla rahoitus torjuntatyöhön kerätään siihen osallistuvilta tahoilta, ja rahoituspäätökset tehdään vuodeksi kerrallaan.

Toiminnan painopisteet

Koti- ja vapaa-ajan tapaturmien torjuntatyön neuvottelukunnan tavoiteohjelmassa on yhteensä 44 toimenpide-esitystä. Ohjelmassa esitetään toimenpiteitä toiminnan vahvistamiseksi (voimavarat sekä alueellinen ja paikallinen työ), tilastoinnin ja seurannan kehittämiseksi ja osaamisen vahvistamiseksi. Lisäksi ohjelmassa on koko väestöä ja eri ikäryhmiä (pienet lapset, koululaiset ja nuoret, nuoret aikuiset, työkäiset, ikääntyneet) koskevia toimenpide-esityksiä.

Keskeiset toimintatavat

Ennaltaehkäisevän työn vahvistaminen sekä yhteistyön kehittäminen eri sektoreiden välillä.

Koti- ja vapaa-ajan turvallisuuden edistäminen perustuu sekä yksilöiden että ympäristöjen turvallisuutta vaarantavien riskitekijöiden tunnistamiseen. Turvallisuusriskien vaikutuksia pyritään vähentämään suoraan kansalaisille ja alan ammattilaisille suunnatulla tiedotuksella sekä kehittämällä erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastusalan toimijoiden ammatillisia käytäntöjä. Rakennetun ympäristön ja tuotteiden sekä palvelujen turvallisuuteen pyritään vaikuttamaan lainsäädännön ja standardoinnin keinoin sekä kehittämällä ympäristön kunnossapidosta vastaavien toimintatapoja.

Esimerkkinä käytännön toimintamallista on muun muassa sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyö pelastustoimen kanssa ikääntyneiden asumisturvallisuuden edistämisessä.

Järjestelmän ja yksilön vastuu

Tuoteturvallisuusvalvonnassa vastuu kuluttajien käyttöön tarkoitettujen tuotteiden ja palvelujen turvallisuudesta on toiminnanharjoittajalla, viranomainen valvoo lain noudattamista. Kuluttaja on vastuussa tuotteista ja palveluista annettujen ohjeiden ja määräysten asianmukaisesta noudattamisesta.

Toimintatapojen ja resurssien sekä toimintaympäristön kehittämistarpeet

Keskeisin kehittämisen kohde on kotona ja vapaa-ajalla sattuvien tapaturmien ehkäisytyöhön käytettävien resurssien kasvattaminen ongelman laajuutta vastaavaksi. Resursseja tarvitaan nykyistä herkemmän, yksityiskohtaisemman ja ajantasaisemman seurantajärjestelmän kehittämiseen, ylläpitämiseen ja jatkuvan raportoinnin tuottamiseen. Resursseja tarvitaan myös tutkimukseen, jonka tehtävänä on tuottaa tietoa ja auttaa ennaltaehkäisevän työn tavoitteiden määrittelyä, kustannustehokkaiden ehkäisymenetelmien löytämistä ja käyttöönoton esteiden poistamista. Toteutettujen ehkäisyohjelmien arviointiin on syytä ohjata aiempaa enemmän resursseja. Alan ammatillista koulutusta tulisi lisätä. Ehkäisevään työhön osallistuvien määrän tulisi lisääntyä niin valtion keskushallinnossa kuin alueellisella ja paikallisella tasolla.

Koti- ja vapaa-ajan tapaturmien tilastointiin liittyy nykyisellään paljon ongelmia. Tapaturmatilastoinnin kehittämisessä tavoitteena on oltava aiempaa kattavampi ja yksityiskohtaisempi tilastointi. Tilastojärjestelmien tulee palvella niin valtakunnallista, alueellista

kuin paikallistakin tapaturmien ehkäisytyötä. Lähtökohtana ovat olemassa olevat tilasto- ja rekisterijärjestelmät mukaan lukien kansallinen Uhri-tutkimus.

Kehittämistyön kohteena lähivuosina tulee olemaan avohoidettujen potilaiden kattava seuranta terveydenhuollossa. Kansanterveyslaki velvoittaa kehittämään paikallista terveysseurantaa.

Kansalaisjärjestöillä on huomattavaa potentiaalia osallistua koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisytyöhön, mutta niiden toimintamahdollisuuksia ei ole riittävästi selvitetty tai tuettu. Kansalaisjärjestöjen tapaturmien ehkäisyyn suuntautuvaa työtä tulisi tukea aiempaa enemmän.

Valmiit ohjelmat ja hallinnolliset periaatepäätökset

Koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyn tavoiteohjelma vuosille 2007-2012

Erityisryhmien asumisturvallisuuden parantaminen –selvitys

Terveyden edistämisen politiikkaohjelma

Terveys 2015 –kansanterveysohjelma

Keskeistä koti- ja vapaa-ajan turvallisuuden näkökulmasta on myös lainsäädäntö kulutustavaroiden ja kuluttajapalvelusten turvallisuudesta.

Lisäksi muun muassa alkoholiohjelma, työ- ja liikenneturvallisuuden ohjelmat sekä ympäristöministeriössä valmisteilla oleva elinympäristön kehittämisohjelma tukevat osaltaan koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisytyötä.

Yhteistyötahot

Koti- ja vapaa-ajan tapaturmien torjuntatyön neuvottelukunnassa on edustettuina toimialueen keskeisiä yhteistyötahoja: sosiaali- ja terveysministeriö, sisäasiainministeriö (pelastusosasto), liikenne- ja viestintäministeriö, ympäristöministeriö, Kansanterveyslaitos, Kuluttajavirasto, Stakes, Työterveyslaitos, Tilastokeskus, Oulun lääninhallitus, Suomen Kuntaliitto, UKK-instituutti, Finanssialan Keskusliitto, Terveyden edistämisen keskus ja Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö.

Muita yhteistyötahoja ovat poliisi, Rajavartiolaitos, kauppa- ja teollisuusministeriö, Turvatekniikan keskus, Tiehallinto, Ilmatieteen laitos, Merenkululaitos, opetusministeriö, Opetushallitus, lääninhallitukset yleisesti, Suomen Punainen Risti, Suomen Uimaopetus- ja Hengenpelastusliitto, Työturvallisuuskeskus ja Liikenneturva. Kunnissa koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisy kuuluu monelle sektorille ja toimijalle, joista keskeisimmät ovat sosiaali- ja terveydenhuolto sekä pelastustoimi.

Yhteistoiminnan muodot ja sisältö sekä yhteistoiminnan kehittämiskohteet

Koti- ja vapaa-ajan tapaturmien moninaisuudesta ja laaja-alaisuudesta johtuen ehkäisytyön vastuu ja toteuttaminen on jakaantunut monelle taholle. Tapaturmien ehkäisy on osa sekä turvallisuuden että terveyden edistämistä. Näin ollen toimijajoukko on laaja. Tarvitaan monen alan panostusta ja keinovalikoimaa. Yhteistyön rakentaminen on olennaista ehkäisytyön kehittämisessä.

Kotitapaturmien ehkäisykampanjaa toteuttavat yhdeksän viranomais- ja järjestötahoa. Kampanja viestii ja pyrkii herättämään aktiivisesti kansalaiskeskustelua tapaturmien ehkäisyn ajankohtaisista asioista ja on valinnut keskeiseksi toiminta-alueekseen paikallisen työn tukemisen sekä väestöviestinnän. Kampanja kokoaa tietoa ja valmistaa monipuolista aineistoa ehkäisytyön toteuttamiseksi ja tueksi alan ammattilaisten käyttöön. Kampanja toteuttaa tapaturma-alan koulutusta ja seuraa säännöllisesti tekemillään selvityksillä paikallisen työn toteutumista.

Vesiturvallisuuskampanja on väestöviestintään painottuva kampanja.

Valtakunnallisen tapaturmayhteistyöryhmän tavoitteena on lisätä koko tapaturma- ja onnettomuusalan yhteistyötä sekä vaikuttaa maamme turvallisuuskulttuuriin laaja-alaisesti. Työryhmä on järjestänyt vuosittain valtakunnallisen yhteisen teemapäivän, joka on keino käynnistää pysyvää ja systemaattista työtä kunnissa. Työryhmä on myös järjestänyt koko alan yhteisiä seminaareja. Lisäksi on käynnistetty selvityksiä ja tutkimuksia.

2.3 Liikenneturvallisuus

Tapaturmien tai ongelmien kehitys ja tulevaisuuden näkymät

Vuonna 2007 tieliikenteessä kuoli noin 380 ihmistä. Tilanne on edellisvuotta huonompi. Tavoitteesta, jonka mukaan liikennekuolemien määrän tulee olla 250 vuoteen 2010 mennessä ollaan selvästi jäljessä. Liikenneonnettomuuksissa kuolleiden määrän kehitys on kuitenkin viime vuosina ollut hitaasti aleneva. Suomi on EU:n vertailussa tällä hetkellä kahdeksas väestömäärään suhteutettujen liikennekuolemien määrässä. Liikennesuorite on samaan aikaan kasvanut noin kahden prosentin vuosivauhdilla.

Kaksi kolmesta moottoriajoneuvossa tapahtuvasta kuolemasta aiheutuu kohtaamis- ja suistumis-onnettomuudessa (nokkakolari ja ulosajo). Alkoholiohnettomuuksissa kuolee vuosittain noin 100 ja loukkaantuu noin 1200 ihmistä. Alkoholi on mukana noin joka kolmannessa henkilöautossa tapahtuvassa liikennekuolemassa. Pyöräilijöiden ja jalankulkijoiden liikennekuolemista alkoholi on mukana noin joka viidennessä.

Jalankulkijoiden ja pyöräilijöiden liikennekuolemat ovat 2000-luvulla jatkuvasti vähentyneet.

Mopo-onnettomuuksien määrä on viime vuosina kasvanut mopojen määrän lähdettyä kasvuun. Kevyiden nelipyörien (mm. liikennemönkijöiden ja mopoautojen) määrän kasvu luo uusia riskejä tieliikenteeseen.

Liikenteen kasvu luo paineita turvallisuutta kohtaan.

Tärkeimmät kohderyhmät

Moottoriajoneuvon kuljettajat ja matkustajat. Liikennevalistuksen asiakkaita ovat kaikki tienkäyttäjät. Päättäjien merkitys liikenneturvallisuusratkaisuissa on jatkuvasti kasvanut.

Tavoitteet

Tieliikenteen turvallisuutta koskevassa valtioneuvoston periaatepäätöksessä (2006) tavoitteeksi on asetettu liikennekuolemien määrän vähentäminen alle 250:n vuoteen 2010 mennessä. Pidemmän aikavälin tavoitteena on vähentää liikennekuolemien määrä alle 100:n vuonna 2025.

Tulosten arviointi ja mittarit

Liikennekuolemien määrän kehitys poliisin keräämien tietojen perusteella. Liikennekäyttäytymisen seurannan mittarit (mm. turvalaitteiden käyttö, nopeuksien kehitys, rattijuopumuksen määrä), liikenteen ilmapiirin seuranta, yksittäisten liikenteen ilmiöiden seuranta. Tiehallinnon onnettomuus- ja toiminnan kehittymisen seuranta. Liikenne- ja viestintäministeriön koordinoima tutkimustoiminta.

Resurssit

Viranomaistoimintaa rahoitetaan valtion ja kuntien budjeteista. Turvallisuustoimenpiteet sisältyvät useimmiten erikseen määrittämättöminä yleisiin liikenteen hoidon ja kehittämisen menokohtiin.

Liikennevalvonta on poliisin liikenneturvallisuustyön keskeisin toimintamuoto. Poliisi on käyttänyt vuosittain noin 7-9 prosenttia kokonaistyöajastaan liikennevalvontaan. Valvonta jakautuu karkeasti tasan paikallispoliisin ja liikkuvan poliisin kesken.

Valvonnan lisäksi poliisin liikenneturvallisuustyön muita osa-alueita ovat muun muassa liikennerikostutkinta, tiedottaminen sekä liikennekasvatus ja -valistus. Myös lupahallinnon (esim. ajokortit) keinoin edistetään liikenneturvallisuutta.

Lakisääteiseen vakuutusjärjestelmään perustuva rahoitusjärjestelmä, jossa pakollisesta liikennevakuutuksesta kerätään määräosuutena liikenneturvallisuusmaksu, jonka suuruus vuonna 2008 on yhteensä 6 970 000 euroa. Liikenneturvan toiminnan rahoitus tapahtuu liikennevakuutukseen sisältyvästä maksuosuudesta. Liikenneturvallisuusmaksulla rahoitetaan lisäksi tie- ja maastoliikenneonnettomuuksien tutkintatyötä.

Toiminnan painopisteet

Valtioneuvoston periaatepäätös tieliikenteen turvallisuuden parantamisesta sisältää yhdeksän pääaluetta ja 37 toimenpidealuetta. Suunnitellut toimenpiteet koskettavat kaikkia turvallisuuden kannalta ongelmallisia alueita. Periaatepäätökseen sisältyvät tärkeimmät käytännön toimet liittyvät seuraaviin keskeisiin turvallisuusaiheisiin: 1) pääteiden kohtaamisonnettomuuksien vähentäminen, 2) jalankulku- ja polkupyöräilyonnettomuuksien vähentäminen asutuskeskuksissa, 3) nopeuksien hallinnan kehittäminen, 4) päihdeonnettomuuksien vähentäminen, 5) ammattikuljettajien onnettomuuksien vähentäminen, 6) kuljettajaopetuksen ja ajokorttiseuraamusten tehostaminen sekä 7) uuden teknologian tehokas hyödyntäminen.

Keskeiset toimintatavat

Liikenneturvallisuustyö perustuu pitkäjänteiseen, tavoitteelliseen ja suunnitelmalliseen toimintaan. Ytimenä on viiden vuoden välein laadittava yhteinen liikenneturvallisuussuunnitelma ja valtioneuvoston periaatepäätös. Liikenneturvallisuustyö on monen eri toimijan välistä yhteistyötä, jota koordinoi liikenne- ja viestintäministeriö. LVM:ssä laaditut liikenneturvallisuussuunnitelmat valmistellaan laajapohjaisessa liikenneturvallisuusasiain neuvottelukunnassa, jossa ovat edustettuina tärkeimmät liikenneturvallisuusalan toimijat. Nykyinen suunnitelma koskee vuosia 2006-2010.

On arvioitu, että asetettu tavoite, enintään 250 kuollutta vuonna 2010, voitaisiin saavuttaa, jos kaikki valtakunnallisessa liikenneturvallisuussuunnitelmassa esitetyt toimenpiteet toteutettaisiin. Toimenpiteet on arvioitu yhteiskuntataloudellisesti kannattaviksi ja niillä on kansalaisten enemmistön tuki. Useimmat toimenpiteet vähentävät myös liikenteestä aiheutuvia ympäristöhaittoja.

Vanhasen II hallitus on laatimassa liikennepoliittista selontekoa, joka annetaan eduskunnalle vuoden 2008 alussa. Se saattaa muuttaa joitakin liikenneturvallisuutta koskevia linjauksia.

Järjestelmän ja yksilön vastuu

Valtakunnallisen liikenneturvallisuussuunnitelman lähtökohtana on ns. liikenteen nollavisio. Sen mukaan liikennejärjestelmä tulee rakentaa siten, ettei kenenkään tarvitse kuolla tai loukkaantua vakavasti. Nollavisio perustuu jaettuun vastuuseen siten, että tienkäyttäjien tulee huolehtia omasta

turvallisuudestaan noudattamalla olemassa olevia sääntöjä ja käyttämällä henkilökohtaisia turvalaitteita. Liikennejärjestelmä (lainsäädäntö, tiestö, ajoneuvot, valvonta) tulee rakentaa sellaiseksi, ettei sääntöjä noudattava kansalainen joudu vakavaan onnettomuuteen.

Nollavisioon pyritään määrittämällä konkreettisia välitavoitteita käytettävissä olevien resurssien mukaan ja poliittisen tahdon antamissa rajoissa.

Toimintatapojen ja resurssien sekä toimintaympäristön kehittämistarpeet

Pitemmällä aikavälillä tarvitaan laajempia liikennejärjestelmään liittyviä muutoksia kuten maankäytön ja kaavoituksen ratkaisuja sekä liikenteen parempaa yhteensovittamista, joukkoliikenteen käytön edistämistä, elinikäistä liikennekoulutusta ja jatkuvaa kampanjointia.

Toimenpiteistä huolimatta turvallisuustilanne vaihtelee vuosittain monien liikkumiseen ja turvallisuuteen vaikuttavien tekijöiden vuoksi. Siksi tarvitaan painotusten sovittamista ja toimenpiteiden suuntaamista entistä tarkemmin ajankohtaisten ongelmien perusteella. Viimeksi lokakuussa 2007 liikenneasioita käsittelevät neljä ministeriä määrittivät ajankohtaisiksi linjauksiksi toimenpiteet nopeuksien hillitsemiseksi ja rattijuopumuksen torjumiseksi. Vuoden 2008 alussa eduskunta saa käsiteltäväkseen hallituksen liikennepoliittisen selonteon.

Liikenneturvallisuuden parantaminen edellyttää pitkäjänteistä toimintaa ja monen sektorin yhteistyötä. Keskeiset ongelmat ovat olleet jo pitkään tiedossa, ja valtakunnallisilla poikkihallinnollisilla suunnitelmilla niihin on haettu pitkäjänteisiä ratkaisuja.

Myös pelastustoimen roolia tulisi nostaa liikenneonnettomuuksien seurausten lieventäjänä. Ajoneuvojen turvallisuuden parantuessa ensihoidon ja nopean jatkohoidon merkitys vakavien vammojen vähentämisessä korostuu.

Valmiit ohjelmat ja hallinnolliset periaatepäätökset

Tieliikenteen turvallisuus 2006-2010 –liikenneturvallisuussuunnitelma

Valtioneuvoston periaatepäätös tieliikenteen turvallisuuden parantamisesta (9.3.2006)

Neljän ministerin ohjelma (4.10.2007)

Poliisin liikenneturvallisuusstrategia vuosille 2007-2010

Liikennepoliittinen selonteko vuoden 2008 alussa

Yhteistyötahot

Liikenne- ja viestintäministeriö koordinoi liikenneturvallisuustyötä muun muassa liikenneturvallisuusasiain neuvottelukunnan avulla. Vuosina 2006-2008 neuvottelukuntaan kuuluvat seuraavat organisaatiot: LVM, OM, SM, OPM, STM, YM, Tiehallinto, Suomen Kuntaliitto, Liikenneturva, Liikennevakuutuskeskus, Auto- ja Kuljetusalan Työntekijäliitto AKT, Moottoriliikenteen Keskusjärjestö, Elinkeinoelämän keskusliitto, Suomen Liikenneliitto SuLi, Valtion teknillinen tutkimuskeskus, Auto- ja liikennetoimittajat.

Alueellisessa työssä kunnat ovat avainasemassa. Lääninhallitukset tukevat kuntien turvallisuustyötä. Yhteistyösapuolia alue- ja paikallistasolla ovat kunnat (niiden eri hallintokunnat), poliisi, Tiehallinto sekä monet järjestöt ja yritykset.

Yhteistoiminnan muodot ja sisältö sekä yhteistoiminnan kehittämiskohteet

Valtakunnallinen yhteistyö on järjestelmällistä ja se perustuu edellä mainittuun yhteiseen suunnitelmaan, jolla on poliittinen mandaatti.

Aluehallinnossa yhteistyöfoorumi on läänin liikenneturvallisuusneuvottelukunta. Lisäksi on olemassa erilaisia alueellisia yhteistyöryhmiä. Myös seudullisia liikenneturvallisuussuunnitelmia on alettu tehdä.

Kunnissa työmallina on eri hallintokuntien edustajista koostuva liikenneturvallisuustyöryhmä. Se laatii sekä liikenneympäristön turvallisuutta koskevan turvallisuussuunnitelman että siihen liittyvän ns. kvt -suunnitelman, joka sisältää kaikkia hallintokuntia koskevat koulutus-, valistus- ja tiedotustoimenpiteet.

Eräät kunnat ovat tehneet yhteisiä turvallisuussuunnitelmia, jotka kattavat joko kaiken toiminnan tai valitut erityiskysymykset.

Tulevaisuudessa yhteistyö yksityisen sektorin kanssa tiivistyy erilaisten kumppanuussopimusten ja yhteistyöjärjestelyjen avulla.

2.4 Työturvallisuus

Tapaturmien tai ongelmien kehitys ja tulevaisuuden näkymät

Sekä työtapaturmien lukumäärän että tapaturmataajuuden indikaattorit ovat olleet parina viime vuonna hieman korkeammalla tasolla kuin aikaisemmin 1990-luvun puolivälin jälkeen.

Työtapaturmien lukumäärä liikkuu nykyisin noin 130 000 tapauksessa. Osa noususta selittyy ns. täyskorvaus uudistuksella, jonka myötä sairaanhoitopalvelujen tuottajat laskuttavat suoraan vakuutuslaitoksia pienissäkin tapaturmissa, jolloin tapaturmat kirjautuvat tilastoihin aiempaa kattavammin. Muutoin keskeisimpinä syinä muutokselle voidaan pitää noususuhdannetta ja siihen liittyvää kiireen lisääntymistä. Erityisiä ongelmia ovat aliurakoinnin lisääntyminen, puutteet työhön perehdyttämisessä sekä työn vaatavuustasoon nähden epäpätevät työntekijät.

Karkeasti ilmaisten tapaturmatilanne on parantunut perinteisesti tapaturmavaarallisilla aloilla, joilla turvallisuuteen on panostettu voimakkaasti, kuten teollisuudessa, ja vastaavasti heikentynyt aloilla, joilla tapaturmia on sattunut vähemmän, eikä turvallisuustyötä tämän vuoksi ole pidetty tärkeänä, kuten palvelualoilla. Tarkasteltaessa tilannetta ikäryhmittäin, voidaan todeta, että nuorille, 20. ja 30. ikävuoden välissä oleville työntekijöille sattuu tapaturmia suhteellisesti eniten. Työllisten määrään suhteutetuissa kuolemaan johtaneiden työtapaturmien vertailussa Suomi sijoittuu länsieurooppalaisten maiden keskiryhmään. Tapaturmaisista työpaikkakuolemista sattuu vuosittain noin 50-60. Ammattitautien ja ammattitautiepäilyjen lukumäärä on noususuunnassa, mitä selittää osaltaan ammattitautisäädösten muuttuminen. Muita selittäviä tekijöitä ovat työllisten määrän kasvu, työn ulkopuolinen altistus sekä ammattitautikampanjat ja seulonnat.

Työn vaikutuksen ulottuminen muille elämänalueille on paitsi suuri haaste myös merkittävä mahdollisuus. Kun ajatellaan turvallisuuskäyttäytymisen kertautuvan, työympäristössä omaksutut turvallisuushakuiset tiedot ja taidot edesauttavat parhaimmillaan ennaltaehkäisevän ajattelumallin leviämistä myös vapaa-ajalla tapahtuvaan toimintaan. Toinen merkittävä aspekti on julkisen hallinnon turvallisuustyön mahdollinen lähentyminen kohti yritysten toimintakulttuuria.

Tärkeimmät kohderyhmät

Työpaikat – työnantajat ja työntekijät.

Oppilaitokset – työssäoppimisjaksoille ja työelämään pysyvästi siirtyvät opiskelijat.

Tavoitteet

Euroopan unionin työsuojelustrategian (2007-2012) tavoitteena on työtapaturmien vähentäminen 25 prosentilla koko EU:n alueella. Suomella ei ole virallista tavoitetta. VETO -ohjelmassa tavoitteena on työtapaturmien vähentyminen 40 prosentilla aikavälillä 2002-2010 (tavoite ei toteutune).

Tulosten arviointi ja mittarit

Tapaturmien osalta tapaturmien lukumäärä, tapaturmataajuus ja tapaturmasuhde.

Työhyvinvoinnin osalta laajemmin: ammattitautien ja työperäisten sairauksien (suhteellinen) määrä, keskimääräinen työssäoloaika ja eläköitymisikä.

Resurssit

Työnantajien työntekijöilleen tarjoama turvallisuuskoulutus. Lakisääteisenä työnantajan tulee selvittää työpaikan vaaratekijät ja poistaa ne tai arvioida niistä aiheutuvan riskin suuruus. Lisäksi työnantajan tulee järjestää työterveyshuolto ja työterveyshuollon tulee toteuttaa työpaikalla ns. työpaikkaselvitys, jossa selvitetään työn ja työolosuhteiden terveellisyys ja turvallisuus. Kela korvaa yrityksille osan kustannuksista, jotka aiheutuvat työterveyshuollon ja sen lisäksi järjestetyn sairaanhoidon järjestämisestä sekä terveydenhuollon ammattihenkilöiden ja heidän tarvitsemiensa asiantuntijoiden palveluiden käytöstä.

Esimerkkinä voimavaroista on Suomen Punaisen Ristin yrityksille suuntaama koulutus, jossa tarjotaan yrityksen riskien tunnistamista ja ensiapukoulutusta. Tavoitteena on työturvallisuuden edistäminen. SPR tarjoaa yrityksille myös nk. Turvapassi -koulutusta, johon kuuluu ensiapua, tapaturmien ehkäisyä, paloturvallisuutta ja muihin uhkatekijöihin varautumista.

Lakisääteiseen vakuutusjärjestelmään perustuva rahoitusjärjestelmä: pakollisesta tapaturmavakuutuksesta kerätään määräosuutena työturvallisuusmaksu käytettäväksi työsuojelun edistämiseen niin kuin siitä työsuojelurahastolaisissa erikseen säädetään. Työturvallisuusmaksun lopullinen määrä vuonna 2006 oli 10 283 182 euroa.

Toiminnan painopisteet

Työsuojelun painopiste on siirtynyt enenevässä määrin fyysisen työhyvinvoinnin ohella henkiselle puolelle. Ulottuvuudet ovat vahvassa, toisiaan tukevassa vuorovaikutuksessa.

Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalan työsuojelustrategian painoalueet ovat: 1) työ- ja toimintakyvyn ylläpito ja edistäminen, 2) työtapaturmien ja ammattitautien ehkäisy, 3) tuki- ja liikuntaelinsairauksien ehkäisy, 4) henkinen hyvinvointi työssä, 5) työssä jaksaminen ja 6) työn hallinta.

Työsuojelupiirien kauden 2008-2011 tavoitteet on jaettu neljään näkökulmaan: 1) yhteiskunnallinen vaikuttavuus, 2) toiminnallinen tehokkuus, 3) tulokset ja laadunhallinta sekä 4) henkisten voimavarojen hallinta ja kehittäminen. Työtapaturmien torjunta on osa yhteiskunnallisen vaikuttavuuden tavoitetta. Valvonta keskittyy tapaturmavaarallisimmilla aloilla turvallisuuden hallintamenetelmien ja työolojen seurantamenetelmien varmistamiseen.

Keskeiset toimintatavat

Nolla tapaturmaa -ajattelumalli ideologisena lähtökohtana.

Järjestelmän ja yksilön vastuu

Päävastuu työolojen kehittamisestä on työpaikoilla. Työnantajalla on laissa säädetty vastuu työn turvallisuudesta ja terveellisyydestä. Työnantaja vastaa myös työsuojelutoiminnasta ja työympäristön parantamisesta aiheutuvista kustannuksista. Myös työntekijän on osaltaan huolehdittava omasta ja muiden työntekijöiden turvallisuudesta.

Työsuojeluhallinto, työterveyshuolto ja muut asiantuntijapalvelut tukevat työpaikkojen toimintaa.

Toimintatapojen ja resurssien sekä toimintaympäristön kehittämistarpeet

Haasteena on vaaratekijöiden huomioinnin, riskien arvioinnin ja turvallisen toiminnan integrointi osaksi jokapäiväistä toimintaa.

Valmiit ohjelmat ja hallinnolliset periaatepäätökset

Hallitusohjelma (erityisesti työhyvinvoinnin edistäminen)

Hallituksen politiikkaohjelmat (näistä työsuojelun näkökulmasta keskeisimmät ovat terveyden edistämisen sekä työn, yrittäjyyden ja työelämän ohjelmat)

MASTO –ohjelma (masennuksen torjunta)

Työhyvinvointifoorumin valmistelu jatkona VETO -ohjelmalle (liittyy työn, yrittäjyyden ja työelämän politiikkaohjelmaan)

EU:n työsuojelustrategia vuosille 2007-2012

Ohjelmien lisäksi lainsäädäntö on työsuojelussa keskeistä: lainsäädännön uudistukset sekä EU- että kansallisella tasolla (mm. työturvallisuuslaki ja työterveyshuoltolaki).

Yhteistyötahot

Työsuojeluhallinto vastaa työsuojelun valvonnasta, kehittämisestä ja lainsäädännön laatimisesta toimien tiiviissä yhteistyössä useiden muiden ministeriöiden sekä eri ammattiviranomaisten kanssa asioissa, joilla on yhtymäkohtia työsuojeluun.

Muita työsuojelua ja siihen vaikuttavia toimia tukevia viranomaisia ovat STM:n hallinnonalalla Sosiaali- ja terveydenhuollon tuotevalvontakeskus ja Säteilyturvakeskus, muilla aloilla Turvatekniikan keskus, Kuluttajavirasto ja Ajoneuvohallintokeskus.

Edellisten lisäksi työsuojelun keskeisiä toimijoita ovat Työterveyslaitos, Työsuojelurahasto, Tapaturmavakuutuslaitosten liitto, Työturvallisuuskeskus, VTT ja Suomen standardisoimisliitto SFS.

Yhteistoiminnan muodot ja sisältö sekä yhteistoiminnan kehittämiskohteet

Työsuojelun tärkeimmät toimijat ovat työpaikoilla. Tämä koskee sekä vapaaehtoista työsuojelun kehittämistä että lainsäädäntöön perustuvaa työsuojelua. Avainasemassa on työpaikan linjaorganisaatio. Työnantajan ja työntekijöiden yhteistoiminta on työsuojelun keskeinen ulottuvuus.

Viranomaiset ja asiantuntijatahot, kuten työterveyshuolto, tarjoavat työpaikoille asiantuntemusta ja konkreettisia työvälineitä turvallisuuden edistämiseksi. Tietty turvallisuuden taso pyritään varmistamaan lainsäädännöllä ja sen viranomaisvalvonnalla.

3 TULEVAISUUDEN HAASTEET JA TOIMINTAYMPÄRISTÖN MUUTOKSET

Tapaturmien ehkäisyn näkökulmasta tuleva kehitys näyttäytyy monin tavoin haastavana. Keskeisimpien haasteiden yhteisenä nimittäjänä on niiden poikkileikkaavuus. Haasteita on toisin sanoen mahdotonta palauttaa tiettyyn tarkkarajaiseen ja valmiiseen sektoriin. Erilaiset toimintaympäristössä tapahtuvat muutokset korostavatkin kokonaisvaltaisen otteen merkitystä tapaturmien ennaltaehkäisyssä. Seuraavassa tuodaan esiin olennaisimpia tulevaisuuden haasteita ja toimintaympäristön muutoksia asettamatta näitä kuitenkaan minkäänlaiseen tärkeysjärjestykseen.

Työn ja vapaa-ajan rajojen häviäminen esimerkiksi teknologian kehittymisen ja arkipäiväistymisen seurauksena vaikuttaa merkittävästi ihmisten jokapäiväiseen elämään. Työelämän edellyttämä yhä voimakkaampi sitoutuminen heijastuu työn kuormittavuuden kasvuna sekä kiireen ja unihäiriöiden lisääntymisenä.

Väestön ikääntyminen luo painetta tapaturmien ehkäisylle. Avohoidon yhteiskuntapoliittisen linjauksen mukaisesti entistä huonokuntoisemmat ikääntyneet asuvat tavallisissa asunnoissa. Myös ikääntyneiden määrä liikenteessä kasvaa. Toisaalta haasteena on myös sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön riittävyys esimerkiksi kotihoidossa. Erityisryhmien laitoshoidon väheneminen ja itsenäisen asumisen lisääntyminen pakottaa pohtimaan uudenlaisia ratkaisuja asumisturvallisuuden parantamiseksi.

Maahanmuuton lisääntymisestä seuraa lukuisten myönteisten vaikutusten rinnalla väistämättä myös kulttuurieroja ja kommunikointivaikeuksia, jotka ilman asianmukaista ymmärrystä ja huomiota voivat lisätä tapaturmien todennäköisyyttä eri elin- ja toimintaympäristöissä.

Suuret ja osittain kasvussa olevat terveys- ja hyvinvointierot, esimerkiksi ylipainon lisääntyminen ja fyysisen toimintakyvyn heikkeneminen joissakin väestöryhmissä, lisäävät tapaturmien riskiä.

Syrjäytymisen ja moniongelmaisuuksien kasautuminen sekä tähän liittyvänä erityisenä ilmiönä alkoholin ja päihteiden ongelmakäytön keskittyminen tiettyihin ryhmiin aiheuttavat monia ongelmia – myös vaara joutua tapaturmaan kasvaa. Vaikka alkoholin kulutuksen tasaantumista onkin havaittavissa, on haittoja silti edelleen runsaasti.

Edellä mainittujen aspektien lisäksi myös monet makrotason rakenteelliset muutokset yhteiskunnassa ovat haasteellisia tapaturmien ehkäisyn kannalta. Tällaisia muutoksia edustavat leimallisimmin kunta- ja palvelurakenteen muuttuminen sekä aluerakenteen eriytyminen ja polarisoituminen, joka nostaa keskiöön erityisesti harvaan asuttujen seutujen erityiskysymykset. Liikenneturvallisuuden yksi suurimmista rakenteellisista haasteista on liikenteen jatkuva kasvu.

Ilmastonmuutoksen eteneminen eri ulottuvuuksineen on merkityksellinen myös tapaturmien kannalta. Lumettomuudesta johtuva pimeän vuodenajan piteneminen sekä nollakeleistä ja talviaikaisesta lämpenemisestä aiheutuva liukkauden lisääntyminen ja vesistöjen jäiden heikkous asettavat yleistyvinä olosuhteina uusia haasteita auto- ja kevyen liikenteen tapaturmien sekä hukkumisten torjunnalle.

4 TYÖRYHMÄN ESITYS

Tapaturmien ehkäisy edellyttää, että turvallisuuden näkökulma ja turvallisuusperusteiset ratkaisut omaksutaan kaikessa ihmisten arkipäivän elämää koskevassa suunnittelussa, päätöksenteossa ja toiminnassa. Se tulee varmistaa sisällyttämällä turvallisuusnäkökulma kaikkeen yhteiskunnan ja kansalaisten toimintaa ohjaavaan lainsäädäntöön. Sen toteutumista käytännössä tulee tukea tarjoamalla riittävä tietämys ja taito eri toteuttajatahoille. Keskeisiä kysymyksiä ovat kaavoitus, ympäristön kehittäminen, palvelut jne..

Työryhmä on toimeksiantonsa mukaisesti keskittynyt turvallisuustyön sisäisiin rakenteisiin ja toimintatapoihin tavoitteena löytää suunnittelukauden puitteissa keinoja parantaa nykyistä tapaturmatilannetta ja varmistaa ehkäisytyön järjestelmällisyys ja pitkäjänteisyys.

4.1 Tapaturmien ehkäisytyön yhtenäinen rakenne ja viitekehys

Strateginen linjaus

Turvallisuuden painoarvoa ihmisten arkea koskevassa päätöksenteossa, suunnittelussa ja toiminnassa lisätään yhdenmukaistamalla tapaturmien ehkäisyn toimintatapoja ja lisäämällä aiheen käsittelyä eri alojen ammatillisessa koulutuksessa.

Tavoite

Turvallisuuden osuus toimijoiden koulutuksessa, ohjeistuksessa ja valvonnassa kasvaa. Poikkihallinnollinen yhteistyö tapaturmien ehkäisyssä tuottaa uusia toimintatapoja ja parantaa työn vaikuttavuutta.

Toimenpiteet

1. Vakavien tapaturmien ehkäisy perustuu nolla tapaturmaa –periaatteelle. Käytännössä kullekin tapaturmatyyppin ehkäisylle määritellään aikaan sidotut määrälliset tavoitteet sekä työtä ohjaavat välitavoitteet. Työn edistymistä arvioidaan toiminnan etenemistä ja kansalaisten käyttäytymisen muutoksia kuvaavien indikaattorien avulla. Toiminnan suunnittelu perustuu riskianalyysiin ja asiakaskohtaisen tiedon hankintaan.

Mittari: Prosessien seuranta, haastattelututkimukset.

Vastuutahot: Koko tapaturma-ala

2. Toimenpiteet kootaan poikkihallinnolliseksi ohjelmaksi, joka sisältää sekä järjestelmän kehittämistä (mm. lainsäädäntö, valvonta, turvallisuuden infrastruktuuri jne.) että kansalaisten toimintavalmiuksia koskevat toimenpiteet (valistus, koulutus, opastus ym.). Ohjelma perustuu jaetun vastuun periaatteelle, joka koskee sekä viranomaisyhteistyötä, kansalaisten omaa vastuuta että järjestöjen roolia ohjelman toteuttamisessa.

Mittari: Jokainen sektori vastaa siitä, että vaikuttavuuden näkökulma tulee otetuksi niiden työssä huomioon.

Vastuutahot: Koko tapaturma-ala

3. Eri alojen ammatillisessa koulutuksessa huolehditaan siitä, että opiskelijat saavat kokonaisnäkömyksen ja perusvalmiudet huolehtia turvallisuuden edistämisestä ja

turvallisuussuunnittelusta ammatissaan. Tätä koskeva esitys ja ehdotus koulutuksen keskeisistä sisällöistä tehdään alan yhteistyönä opetusministeriölle.

Mittari: Seurataan turvallisuuden edistämisen koulutuksen toteutumista.

Vastuutahot: OPM, Opetushallitus, SM, STM, ammattikorkeakoulut, toisen asteen oppilaitokset

4.2 Paikallisen tapaturmien ehkäisytyön kehittäminen yhteistyössä kuntien kanssa

Strateginen linjaus

Paikallisen turvallisuussuunnittelun toteutumista kunnissa tuetaan tarjoamalla niille asiantuntijapalveluja yhtenäisen suunnittelumallin käyttöönotossa.

Tavoite

Kunnissa toteutetaan eri hallinnonalojen yhteistyönä järjestelmällistä tapaturmien ehkäisytyötä osana turvallisuussuunnittelua.

Toimenpiteet

1. Huolehditaan eri hallinnonalojen kuten sosiaali- ja terveydenhuollon tapaturmien ehkäisyn integroinnista turvallisuussuunnitteluun.

Mittari: Valtakunnalliset ja paikalliset kyselyt.

Vastuutahot: STM, SM, kunnat, Suomen Kuntaliitto

2. Paikalliseen turvallisuussuunnittelutyöhön osallistuville varmistetaan riittävä perehdytys sekä aineisto ja välineet.

Mittari: Selvitetään koulutustarve ja seurataan toimenpiteiden toteutumista.

Vastuutahot: SM, STM, KTL, Kuluttajavirasto, Turvatekniikan keskus, SPEK, SPR

3. Luodaan suunnittelun tueksi yhteinen riskien analyysi- ja toiminnan seurantamalli. Vahvistetaan pelastuslaitosten koordinaatiota paikallisen turvallisuustilanteen analyysissä ja riskienhallintavälineiden kehittämisessä.

Mittari: Pelastuslaitoksen riskienhallintamallin kattavuus turvallisuussuunnitelmissa.

Vastuutahot: SM, pelastuslaitokset

4.3 Liikenneturvallisuutta koskevat linjaukset

Strateginen linjaus

Jatketaan keskeisiin tieliikenteen turvallisuusongelmiin kohdistuvien tehokkaiden turvallisuustoimenpiteiden toteuttamista asetettujen valtakunnallisten tavoitteiden toteuttamiseksi. Paikallista turvallisuustyötä tehostamalla aktivoidaan tienkäyttäjiä huolehtimaan oman liikkumisensa turvallisuudesta.

Tavoite

Tavoitteena on liikennekuolemien ja vakavien loukkaantumisten määrän jatkuva väheneminen liikenneturvallisuusohjelmassa määritetyn tavoitteen mukaisesti.

Toimenpiteet

1. Moottoriajoneuvolla liikkuvien kohtaamis-, suistumis- ja alkoholionnettomuuksissa menehtyneiden määrää vähennetään rakentamalla päteille keskikaiteita, tehostamalla valvontaa, hyödyntämällä uutta teknologiaa ja edistämällä turvalaitteiden käyttöä. Parannetaan yhteistyötä pelastusalan kanssa onnettomuuksien seurausten lieventämiseksi.

Mittari: Alkoholionnettomuuksien määrä, rakennettujen keskikaiteiden määrä; poliisin valvonnan volyymit, turvalaitteiden käyttömäärät. Valtakunnallisen suunnitelman etenemistä kuvaavat selvitykset ja raportit. Yhteistyön raportointi pelastusalan kanssa.

Vastuutahot: LVM, Tiehallinto, SM/ poliisiosasto, Liikkuva poliisi, Tekry, Liikenneturva, SM/Pelastusosasto

2. Parannetaan erityisesti lasten ja iäkkäiden jalankulkijoiden ja polkupyöräilijöiden turvallisuutta rauhoittamalla taajamien liikennettä mm. kunnallisella liikennevalvonnalla. Lisätään heijastimen ja pyöräilijän turvalaitteiden käyttöä. Huolehditaan jalankulkijoiden liukastumisonnettomuuksien järjestelmällisestä ehkäisystä.

Mittari: Pyöräilijöiden ja jalankulkijoiden onnettomuustilastot, kuntien rakentamisen kevyen liikenteen väylien määrä, kunnat joissa on otettu käyttöön kunnallinen liikennevalvonta, jalankulkijoiden liukastumistilastot, raportointi jalankulkijaturvallisuuden edistymisestä LVM:n hallinnonalalla.

Vastuutahot: Kunnat, LVM, STM, Kansanterveyslaitos

3. Tuetaan kansalaisten aktiivisuutta oman liikkumisympäristönsä riskien kartoittamisessa paikallisten viranomaisten ja järjestöjen yhteistyönä.

Mittari: Kartoitukseen osallistuneiden kuntien määrä.

Vastuutahot: Kunnat, LVM, Liikenneturva

4. Panostetaan poikkihallinnolliseen yhteistyöhön resurssien käytön tehostamiseksi. Alueellisille ja paikallisille hankkeille varmistetaan riittävät toteutusmahdollisuudet.

Mittarit: yhteishankkeiden määrä ja tuotokset.

Vastuutahot: LVM, kunnat, poliisi, Tiehallinto, läänit,

4.4 Asumisen turvallisuutta koskevat linjaukset

Srateginen linjaus

Asumisen turvallisuuden parantamiseksi rakentamiseen ja asumispalveluihin liittyvää järjestelmällistä riskienhallintaa kehitetään ja asukkaiden valmiuksia itse tunnistaa ja ehkäistä asumisen riskejä parannetaan.

Tavoite

Asumiseen liittyvien vakavien tapaturmien määrä vähenee systemaattisesti.

Toimenpiteet

1. Laaditaan toteuttamissuunnitelma erityisryhmien asumisturvallisuutta koskevan selvityksen toimenpide-ehtotusten täytäntöönpanosta.

Mittari: Suunnitelma valmis ja sen systemaattinen toteuttaminen aloitetaan vuonna 2008.

Vastuutahot: STM, SM, YM

2. Edistetään turvallisuutta parantavien teknisten ratkaisujen nopeaa käyttöönottoa.

Mittari: Seurataan teknisten ratkaisujen määrää.

Vastuutahot: SM, Turvatekniikan keskus

3. Selvitetään mahdollisuudet kotitalousvähennyksen käytöstä ja muut rahoitusmahdollisuudet, joilla voidaan edistää turvallisuustekniikan käyttöönottoa.

Mittari: Selvitys valmistuu vuoteen 2009 mennessä.

Vastuutahot: YM, SM, STM, VM

4. Hoito- ja hoivalaitokset suojataan automaattisella sammutuslaitteistolla, ellei turvallisuusselvityksen perusteella voida osoittaa muita keinoja vastaavan turvallisuustason saavuttamiseksi.

Mittari: Vuoteen 2015 mennessä 50 % hoito- ja huoltolaitoksista on suojattu automaattisella sammutuslaitteistolla.

Vastuutahot: SM, STM, YM, Suomen Kuntaliitto

4.5 Kodin ja vapaa-ajan turvallisuutta koskevat linjaukset

Strateginen linjaus

Varmistetaan riittävät toimintaedellytykset järjestelmällisen ehkäisytyön toteuttamiselle koti- ja vapaa-ajan tapaturmien kuten kaatumisten sekä hukkumisten ja liikuntatapaturmien ehkäisemiseksi.

Tavoite

Vakavien koti- ja vapaa-ajan tapaturmien määrä vähenee systemaattisesti. Koti- ja vapaa-ajan tapaturmia koskeva tietopohja paranee.

Toimenpiteet

1. Sosiaali- ja terveysministeriön alan kehittämis- ja tutkimuslaitosten (Kansanterveyslaitos ja Stakes) yhdistämisessä taataan koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyn voimavarat.

Mittari: Seurataan toiminnan vakiintumista ja voimavarojen kehittymistä.

Vastuutahot: STM, Kansanterveyslaitos, Stakes

2. Erityisinä toiminnan painoalueina ovat kaatumisten ja liikuntavammojen ehkäisy. Valmistetaan lasten ja nuorten tapaturmien ehkäisyohjelma ja käynnistetään sen toimeenpano.

Mittari: Seurataan toimenpiteiden toteutumista.

Vastuutahot: STM, Kansanterveyslaitos, UKK-instituutti

3. Varmistetaan, että kehitteillä olevaan polikliinisen avohoidon tilastointiin liitetään tapaturmien seuranta. Tapaturmia koskevien tilastoseurannan kehittämishankkeiden toimintaedellytykset turvataan.

Mittari: Seurataan avohoidon tilastointijärjestelmän etenemistä. Paikallisen tapaturmien seurantakeskuksen (Start II –hanke) toimintaedellytykset on turvattu.

Vastuutahot: STM, Stakes, Kansanterveyslaitos, Kouvolan seudun tapaturmahanke

4.6 Päihdetapaturmien vähentämistä koskevat linjaukset

Strateginen linjaus

Päihteiden osuuteen tapaturmien syytekijänä vaikutetaan nostamalla päihdepolitiikassa ja –haittojen vähentämisessä tapaturmien ehkäisyä edistävät toimenpiteet nykyistä merkittävämpään asemaan.

Tavoite

Päihteisiin liittyvien tapaturmien määrä vähenee järjestelmällisten toimenpiteiden ansiosta.

Toimenpiteet

1. Alkoholi- ja muussa päihdevalistuksessa painotetaan päihteiden käyttöön liittyviä arkipäivän tapaturmariskejä terveyshaittojen lisäksi.

Mittari: Tapaturmariskien huomioiminen päihdevalistuksessa ja muussa aineistossa.

Vastuutahot: Alkoholiohjelma, Stakes, Terveystieteiden tutkimuskeskus, päihdeyhdyshenkilöt kunnissa

2. Päihdeongelmallisille tarjottavissa asumisratkaisuisissa otetaan huomioon korkea tapaturmariski.

Mittari: Seurannan järjestäminen.

Vastuutahot: Kunnat/asuntotoimi ja sosiaalihuolto, YM

3. Vahvistetaan varhaisen puuttumisen ja syrjäytymisen ehkäisyn toimintamuotoja.

Mittari: Seuranta mini-intervention ja muiden varhaisen puuttumisen toimintojen toteutumisesta.

Vastuutahot: Kunnat, Kansanterveyslaitos, Stakes, Työterveyslaitos

4. Selvitetään edellytykset eri liikennemuotoihin liittyvien promillerajojen alentamiseksi.

Mittari: Edellytysten selvitys.

Vastuutahot: LVM, Merenkulkulaitos, Veneilyasiain neuvottelukunta

5. Osa alkoholiveron tuotosta ohjataan tapaturmien ehkäisyyn.

Mittari: Selvitys asiasta vuoteen 2011 mennessä.

Vastuutahot: STM, VM

4.7 Kansalaisten omatoimisuuden tukeminen

Strateginen linjaus

Turvallisuuskulttuurin parantamiseksi kansalaisten omatoimisuutta tapaturmien ehkäisyssä vahvistetaan herättämällä heidän kiinnostuksensa riskien hallintaan ja tarjoamalla heille siihen perustiedot.

Tavoite

Kansalaisten tietoisuus ja tiedot sekä heidän oma aktiivisuutensa tapaturmien ehkäisystä paranevat. Turvallisuuskasvatus sisältyy koulujen ja päiväkotien toimintaan siten, että se tulee näkyväksi koulun ja päiväkodin toimintakulttuurissa. Turvavälineiden käyttö lisääntyy.

Toimenpiteet

1. Koulujen järjestelmällistä tapaturmien ehkäisyä tuetaan kehittämällä niille suunnittelumallia, joka sisältää toimenpiteet henkilöstön ja oppilaiden riskien hallitsemiseksi ja tarjoaa aineksia turvallisuuskasvatukseen. Selvitetään asiaan liittyvien säädösmuutosten tarve.

Mittari: Pitkän aikavälin toimenpidesuunnitelma valmistuu vuoden 2009 aikana.

Vastuutahot: OPM, Opetushallitus, SM, STM, LVM, KTL, Stakes

2. Tapaturma-alan viranomaisten ja järjestöjen yhteistyönä tarjotaan päiväkodeille ja koululaitokselle aineistoja ja asiantuntija-apua lasten ja nuorten turvallisuustietämyksen vahvistamiseksi.

Mittari: Palvelumallin luominen ja toteuttaminen vuoden 2009 aikana ja toiminnan käynnistäminen tämän jälkeen.

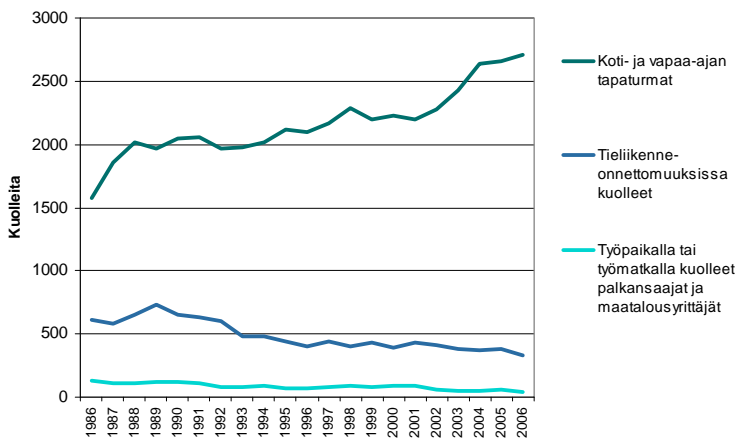
Vastuutahot: Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö, Terveystieteiden tutkimuskeskus, Kansanterveyslaitos, Suomen Punainen Risti, Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Suomen Palopäällystiitto, vapaapalokunnat

3. Perustetaan viranomaisten ja järjestöjen tapaturmafoorumi, joka yhteen sovittaa ja ideoi ennalta ehkäisevää työtä ja väestöviestintää. Foorumi määrittelee yhteiset toiminnan teemat ja painopisteet, jolloin synergia ja voimavarojen käyttö tehostuu.

Mittari: Prosessiseuranta

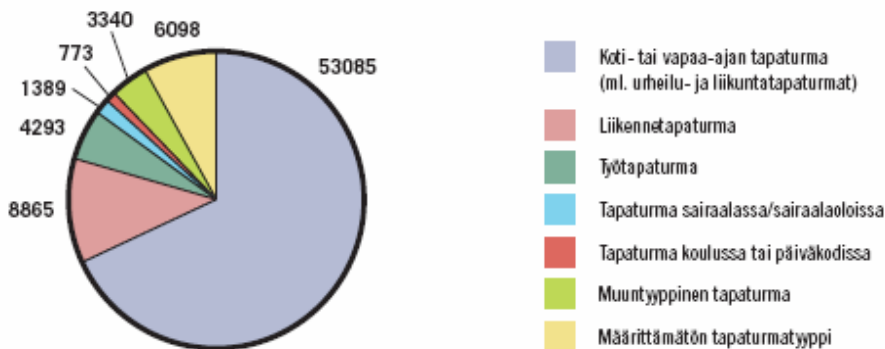
Vastuutahot: STM, LVM, SM, YM ja muut viranomaistahot ja alan järjestöt

LIITE 1: Ajankohtaisia tapaturmatilastoja

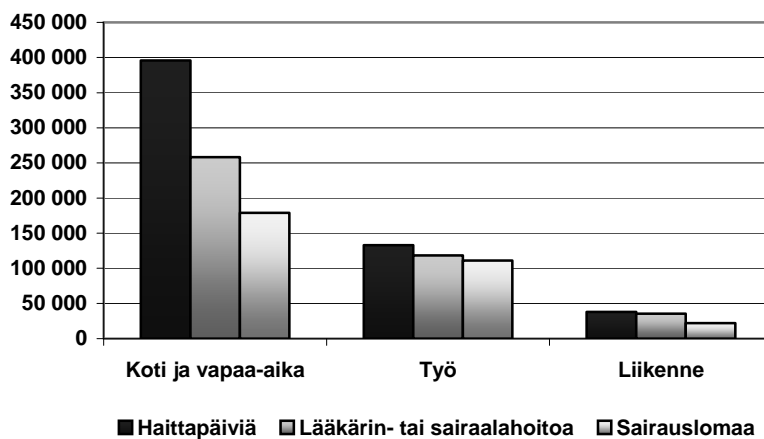
KUVIO 1. Tapaturmaisesti kuolleet (lkm) 1986-2006.

Lähde: Tilastokeskus SVT, Kuolemansyytilasto, Tieliikenneonnettomuustilasto, Työtapaturmatilasto

KUVIO 2. Tapaturmat (lkm) tapaturmatyypeittäin sairaaloiden hoitoilmoituksissa 2006.

Lähde: Stakes /hoitoilmoitusrekisteri

KUVIO 3. Tapaturmien vakavuus (lkm) 2006 tapaturmatyypeittäin. Lähde: Kansanterveyslaitos /kansallinen Uhri -haastattelututkimus

LIITE 2: Ilmastomuutosnäkökulma työryhmän työssä

Sisäisen turvallisuuden ohjausryhmän 19.9.2007 asiantuntijaryhmälle osoittamassa toimeksiannossa todetaan, että ”ilmastonmuutoksen vaikutukset onnettomuuksien ja tapaturmien ehkäisyssä näkökulmasta tulee ottaa huomioon valmistelussa”.

Yleisellä tasolla on tarpeen korostaa, että ilmastonmuutoksen vaikutuksia voidaan tarkemmin arvioida vasta riittävän pitkällä aikavälillä¹. On vaikea osoittaa ilmastonmuutoksen vaikutuksia esimerkiksi liikennekäyttäytymiseen muutaman vuoden aikajänteellä. Lisäksi on huomattava, että ilmastonmuutos on ilmiönä erittäin moniulotteinen. Tapaturmien ja onnettomuuksien tarkastelukulma ilmastonmuutokseen on vain yksi lukuisista mahdollisista.

Ilmastonmuutoksen vaikutuksissa on keskeisesti kysymys nimenomaan ilmaston niin kutsutun äärevöitymisen vaikutuksista, joiden suhteen keskilämpötila ja sademäärä ovat oleellisia.

Tapaturmien ja onnettomuuksien viitekehyksessä ilmastonmuutosta voidaan lähestyä joko rakenteen tai toimijoiden näkökulmasta. Toisin sanoen ilmastonmuutos on mahdollista nähdä yhtäältä olosuhteiden muutoksena tai toisaalta siltä kannalta, miten muuttuvat olosuhteet vaikuttavat ihmisten toimintaan ja käyttäytymiseen. Jälkimmäisessä tarkastelukulmassa, jossa on pitkälti kyse sopeutumisesta ilmastonmuutoksen vaikutuksiin ja näiden tuomiin uudenlaisiin haasteisiin, painottuu ennaltaehkäisevän toimintatavan merkitys.

Järjestelmäajattelu toimintaa ohjaavana lähtökohtana korostaa yhtenevyyksiä eri toimintamallien välillä ilmastonmuutoksen vaikutusten huomioimisessa. Ilmaston lämpeneminen vaikuttaa esimerkiksi vesistöjen jäätilanteeseen ja siten hukkumisten määrään. Liukastumisia tapahtuu paljon mihinkään tarkkaan ympäristöön rajautumatta, ja ilmastonmuutoksen edetessä liukastumiselle altistavat olosuhteet (nollakelit, pimeys) yleistyvät. Lisäksi lumettomuudesta johtuva pimeän vuodenajan piteneminen näkyy jalankulkijakuolemissa.

¹ Ilmastonmuutoksella tarkoitetaan sääolojen yleisen luonteen kuten keskilämpötilan tai sademäärän muuttumista pitkällä aikavälillä (ks. esim. www.ilmastonmuutos.info).